

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Luka Lazar

Mentor: asistent dr. Aleš Črnič

ŠPORT IN SLOVENSKA NACIONALNA IDENTITETA

diplomsko delo

Ljubljana, junij 2003

KAZALO

1. UVOD	3
2. KONSTRUKCIJA SLOVENSKE NACIONALNE IDENTITETE	6
2.1. IZVOR IN POJEM NACIONALNE IDENTITETE	6
2.2. ZGODOVINSKI TEMELJI IN RAZVOJ SLOVENSKE NACIONALNE IDENTITETE	9
3. ZGODOVINA IN RAZVOJ ŠPORTA	20
3.1. IZVOR ŠPORTA	20
3.2. ŠPORT SKOZI ZGODOVINSKA OBDOBJA	22
3.3. ŠPORT IN SLOVENC	27
4. ŠPORT IN SLOVENSKA NACIONALNA IDENTITETA	32
4.1. PRVI VPLIVI ŠPORTA NA IDENTITETO SLOVENCEV IN SLOVENSTVA - FENOMEN SOKOLSTVA	35
4.2. ŠPORT IN SLOVENSKA NACIONALNA IDENTITETA V OBDOBJU DRUGE JUGOSLAVIJE	38
4.2.1. Razvrstitev nogometa	38
4.2.2. Vzpon zimskih športov	42
4.3. UMEŠČENOST IN POMEN ŠPORTA PRI OBLIKOVANJU SLOVENSKE NACIONALNE IDENTITETE V SAMOSTOJNI DRŽAVI	47
4.3.1. Fenomen Primoža Peterke	48
4.3.2. Redefiniranje pomena nogometa	50
4.3.3. Globalizacijski vplivi in vrednotenje ter uporaba športa v okvirih nacionalne identifikacije v dandanašnji Sloveniji	54
5. ZAKLJUČEK	58
6. VIRI IN LITERATURA	60

1. UVOD

Na izbor teme za mojo diplomsko nalogo je odločilno vplivalo dejstvo, da se kot rahlo ostareli »večni« študent sociologije že sedem let intenzivno ukvarjam z novinarstvom na področju športa na komercialni televiziji. Prav vse televizijske hiše, ki oblikujejo lasten dnevnoinformativni program, imajo v svojih oddajah ločen segment – šport. Prenosi največjih športnih dogodkov nenehno rušijo rekorde gledanosti po vsem svetu. Zakaj je šport tako pomemben, da o njem poročajo v večini medijev, in kako je prišlo do tega, da je šport danes eden od sestavnih delov družbene realnosti? Kakšen je pomen, kakšne so posebnosti in značilnosti dojemanja in vrednotenja športa v Sloveniji? Kako športni dosežki vplivajo na oblikovanje nacionalne identitete in kako potrebe in težnje skupnosti po identifikaciji in diferenciaciji vplivajo na razvoj športa? Kakšna je povezava med slovenskim vrhunskim športom in slovensko nacionalno identiteto? To so vprašanja, na katera bom skušal odgovoriti v mojem diplomskem delu.

Moja temeljna hipoteza je, da sodobni vrhunski šport (in njegova medijska reprezentacija) kot ena izmed temeljnih oblik množične kulture postmodernih družb zavzema vse bolj pomembno mesto pri oblikovanju slovenske nacionalne identitete, hkrati pa pragmatične potrebe slovenskega nacionalističnega diskurza in zgodovinski temelji slovenske nacionalne identitete v določeni meri pogojujejo in oblikujejo razvoj, pomembnost in vrednotenje posameznih športnih panog v družbi. Zgoraj postavljeno trditev bom poskušal dokazati predvsem s pomočjo sociološke teorije, podkrepljene z nekaterimi empiričnimi podatki in izkušnjami ter opažanji iz mojega novinarskega dela. Da bi medsebojno vplivanje dveh povsem iracionalnih, a še kako prisotnih družbenih pojavov čim bolj razčlenil in pojasnil, se najprej lotevam kratkega orisa njunega izvora ter socialno-zgodovinskih temeljev konstrukcije slovenske nacionalne identitete in socialno-zgodovinskega razvoja športa. Šport kot družbena funkcija vse bolj pridobiva na pomembnosti v družbenem življenju in se širi na vse več področij (glej Huizinga, 1992). In to kljub temu, da je ta izključno človeški fenomen kot mnogo drugih (religija, vojna) povsem iracionalen. Izvor športa lahko iščemo v primitivnih oblikah boja za preživetje, iz katerega so se razvile igre. Športna akcija je povsem nasprotna logični akciji (glej Cashmore, 1990). Še več, športne akcije dandanes ne moremo več opredeliti kot čiste igre. Šport ni več igra in tudi ni nekaj povsem resnega. V okviru te neresne

resnosti se vrstijo spektakli, ki kot magnet na prizorišča vlečejo izredno veliko število ljudi. Športni dogodki in njihova reprezentacija povzročajo neka skupna zajemanja in konstruiranja družbene realnosti, iz katerih se sooblikuje tudi skupna identiteta. Ker smo Slovenci majhna nacija, je vsak malo večji športni dogodek že »nacionalnega pomena« in torej vpliva na nacionalno identiteto.

Nacionalna identiteta je ena izmed najbolj zapletenih in protislovnih identitet, na katero vpliva mnogo dejavnikov. Najpomembnejši dejavniki, ki sestavljajo oziroma določajo nacionalno identiteto, so jezik, religija, teritorij, kultura oziroma kulturna dediščina in skupni zgodovinski spomin (glej Južnič, 1993). Tu je še nacionalna mitologija z »nadnaravnimi« junaki. Že prva telovadna in športna društva pri nas, na čelu z »Južnim Sokolom«, ustanovljenim leta 1863 v Ljubljani, so imela vpliv na slovensko narodno identiteto, predvsem se je krepilo panslovanstvo. Pred prvo svetovno vojno so redki slovenski športniki zastopali avstro-ogrsko monarhijo, med obema vojnama so Slovenci poželi olimpijske kolajne pod okriljem jugoslovanskega olimpijskega odbora. Pred razpadom SFRJ smo Slovenci prisegli na nekatere individualne športe, v katerih smo bili uspešni, hkrati pa so ponujali možnost distinkcije od ostale Jugoslavije. Sem lahko uvrstimo predvsem zimske športe, v prvi vrsti alpsko smučanje in, z izjemno tradicijo ter krajem s simbolnimi in mitološkimi razsežnostmi – Planico, tudi smučarske skoke. Smučarski skoki v Planici in kasneje »junaki belih strmin« z »našimi« smučni Elan so v tem obdobju najbolj zaznamovali in oblikovali slovensko narodno identiteto. Le kdo se ne spomni televizijskih prenosov smučarskih tekem za svetovni pokal, ko smo v šolah prekinili pouk in v tovarnah ustavili stroje ter se zgrnili pred ekrane. Zakaj je prav smučanje dobilo takšno veljavo? Svetovni šport številka ena - nogomet je bil pred neverjetnimi uspehi reprezentance med Slovenci na lestvici najpriljubljenejših športov na dvanajstem mestu (Jošt v Plesec in Doupona, 2002:17)!

Po osamosvojitvi so športniki na največjih in najbolj gledanih spektaklih postmoderne dobe nastopali pod simboli Slovenije, dobili smo nove nacionalne junake, »odkrili«, ali bolje rečeno, spet smo našli nekdanj tako zaničevan šport največjih strasti, čustev, razsežnosti – nogomet in ga vzljubili. Tudi ostali kolektivni športi so v razmahu. Nacionalistični, ekskluzivistični »Kdor ne skače, ni Slovenec« odmeva s stadionov in

dvoran, po travnikih in parketu pa se za žogo podijo naši Zlatko, Radoslav, Jasmin, Amir, Mladen, Ivica, Muamer, Željko ... Narobe svet? Začnimo od začetka!

2. KONSTRUKCIJA SLOVENSKE NACIONALNE IDENTITETE

Identiteto ali pripadanje, h kateremu človek teži že zaradi svojega družbenega bistva, na vseh ravneh svojega bivanja, bom v mojem delu podrobneje opredelil v okviru zahtev nadaljnjega raziskovanja medsebojne povezanosti narodne in nacionalne pripadnosti, zavesti in končno identitete ter športa, v končni fazi tistega vrhunskega, ki je v sodobnosti zrasel v najpopularnejšo obliko tako imenovane množične kulture oziroma spektakla, v kolektivni javni ritual, ki pomembno oblikuje nacionalno identiteto. Da bi podal osnovo za to, kar bom v nadaljevanju opisoval in raziskoval, sem se zagnal tudi v oris temeljev in zgodovinskega razvoja slovenske nacionalne identitete. S to podlago mi bo namreč lažje opredeliti, denimo, zakaj za Slovence ni enako pomembno meriti se v nogometu z Jugoslovani ali Urugvajci, ali zakaj so slovenski alpski smučarji v določenem obdobju postali glavni nacionalni heroji.

2.1. IZVOR IN POJEM NACIONALNE IDENTITETE

Pojem nacije je nastal iz naroda, ki je oblikoval nacionalno državo, narod pa se je formiral iz neke etnije, da ne rečem plemena, prav s pomočjo mehanizmov identifikacije. Narod naj bi se od etnije razlikoval po tem, da sta v njem bolj poudarjeni ideološka in politična dimenzija (Južnič, 1993:278).

Pri opredeljevanju pojma nacionalne identitete se najprej zatekam h klasični, Webrovi definiciji: »Moderna nacionalna identiteta je tista vrsta kolektivne identitete, s pomočjo katere ljudje pripadajo in so zavezani določeni skupnosti, ne glede na to, da med njimi ni stalnega neposrednega fizičnega stika in medsebojnega poznanstva« (Weber v Šabec, 2002:12). Nacionalna identiteta je ena izmed najbolj zapletenih in protislovnih identitet, na katero vpliva mnogo dejavnikov, ki oblikujejo in tvorijo neko skupno nacionalno zavest kot tudi zavest pripadnosti oziroma pripadanju državi (Južnič:1993:306). Ti dejavniki so temelj za neko skupno zajemanje in konstruiranje družbene realnosti, ki pa sta, tako v zgodovini kot sodobnosti, prežeta s številnimi mitološkimi značilnostmi. »Miti niso nič drugega kot neprestana in neutrudljiva zahteva, da se vsi ljudje prepoznajo v svoji večni sliki, časovno točno opredeljeni in ustvarjeni nekega dne, ki

mora kot taka ostati za vse večne čase« (Praprotnik, 1999:159). Cilj, namen in vzrok za nastanek mita je torej nekakšna preobrazba zgodovine v naravo.

Skupinska identiteta je, kot je pojav enostavno in učinkovito opisal Aleš Debeljak, torej neko povezujoče lepilo, ki deluje izven formalnih oblik in okvirov (Debeljak, 2002:135). Temelji narodne ali nacionalne identitete so naslednje simbolične in materialne stvarnosti:

1. samostojen in standardiziran jezik,
2. religija,
3. s pripadniki določenega naroda strnjeno naseljen teritorij s svojimi značilnostmi,
4. skupni zgodovinski spomin,
5. kultura, na katero se veže zgodovinski spomin.

Predvsem iz teh dejavnikov, ki imajo različno močan vpliv od naroda do naroda, so se konstruirale nacionalne identitete evropskih narodov. O naciji in s tem nacionalni identiteti lahko govorimo od dobe razsvetljenstva naprej oziroma od revolucij osemnajstega stoletja in nastanka prvih republik in s tem prenosa suverenosti iz fevdalnih vladarjev, monarhov, na ljudstvo. Nastala je nekakšna kolektivna suverenost. Potrebna je bila legitimizacija skupnosti, nekaj odločilno kohezivnega, ki bi to, kot pravi Benedict Anderson, »namišljeno skupnost« držalo skupaj, »gola« država kot taka ni bila dovolj močan dejavnik kohezivnosti. Osnovna ideologija nacionalne identitete je (bil) nacionalizem, temelječ predvsem na povzdigovanju zgoraj naštetih elementov in na razlikovanju, distinkciji, diferenciaciji med »nami« in »onimi«.

Pomembna prelomnica pri oblikovanju identitet je tako imenovana pomlad narodov, ki je sredi devetnajstega stoletja močno okrepila nacionalizme in prizadevanja za vzpostavitev nacionalnih držav. Takratne nacionalizme lahko razumemo kot pozitivne, saj je bila v tistem času nacionalna država dojeta kot temeljni instrument boja za svobodo, modernost in boja proti absolutizmu in ostankom fevdalnih vladavin (Debeljak, 2002:138). No, v prejšnjem stoletju s(m)o spoznali drugačen nacionalizem oziroma nacionalistični diskurz kot osnovno gibalno nacionalnih identitet. Čeprav so se v dvajsetem stoletju pojavile narodu alternativne ideologije identifikacije (predvsem na

razredni osnovi) - internacionalizem je zavrnil narod kot kriterij eksistencialne zaščite, jamstvo ustavnih pravic in najvišji ideal – je iz spopada ideologij v moderni evropski zgodovini nacionalizem izšel kot zmagovalec (Debeljak, 2002:138). Ta nacionalizem pa se je kot priča mnogih vojn in milejših družbenih konfliktov, obrnil navzven, proti »onim drugim«. Že Emille Durkheim je ugotovil, da v času družbene krize družba potrebuje krivca za svoje težave, da bi se imela komu maščevati za vsa svoja razočaranja. Veliko o povezanosti ljubezni do svojega naroda in sovraštva do tujega pove tudi citat italijanskega pisatelja Giovanija Papinija iz leta 1904: »Da bi nekoga globoko ljubili, je potrebno nekoga drugega globoko sovražiti. Noben dober kristjan ne more ljubiti Boga, ne da bi sovražil hudiča« (Papini v Šabec:2002: 10). Nacionalna identiteta je torej ambivalenten družbeni pojav. Po eni strani je povezovalni dejavnik skupnosti, po drugi strani pa izključuje in se distancira od določenih ljudi ali drugih skupin, spet prav z namenom prvega, torej povezovanja »izbranih«. »Članstvo v narodu kliče k vsakodnevemu plebiscitu. Tak dnevni plebiscit se kaže v navadah in običajih, ki se sicer postopoma spreminjajo, vendar jih drži skupaj javno sprejeta selekcija preteklosti« (Ernst Renau v Debeljak 2002:141). Nacionalna identiteta torej nikoli ni dokončno oblikovana, temveč se nenehno spreminja, pri tem spreminjanju je lahko neskončno pragmatična glede na trenutno aktualne želje in potrebe po diferenciaciji in identifikaciji. Zgodovinsko-socialno okolje igra pri tem odločilno vlogo.

Za postmodernizem in postkomunizem sta značilna kriza iskanja novih identitet in vprašanje, ali je v časih globalizacije, ki jo doživljamo, nacionalna identiteta sploh še pomemben dejavnik povezovanja in identifikacije. »Samo narod z jasno izoblikovano identiteto zlahka sprejme izzive in vplive od zunaj. V nasprotnem primeru pa ostaja resna možnost predaje lastni samozadostnosti, s katero bi izničili eno od osnovnih spoznanj, da »drugi« postanejo sovražniki samo takrat, kadar mi sami nismo prepričani v lastno identiteto« (Debeljak, 2002:26).

2.2. ZGODOVINSKI TEMELJI IN RAZVOJ SLOVENSKE NACIONALNE IDENTITETE

Prva jasna opredelitev slovenskega naroda kot etničnega organizma se je pojavila šele konec 18. stoletja, v dobi razsvetljenstva. Na »prvo žogo« bi lahko rekli, da ni »mlada« le slovenska nacionalna identiteta, temveč tudi narodna, vendar, kot sem omenil že v opredelitvi izvora in pojma nacionalne identitete, se »nacionalni občutek« tudi pri drugih ljudstvih, etnijah, ni javljal pred 18. stoletjem.

Zgodovinski »spomin« ali zgodovinska konstrukcija slovenske nacionalne identitete seže do naselitve na približno današnje narodove teritorije konec šestega stoletja in prvega znanega domačega kneza Valuka. Sledi tako opevana in obujajoča kneževina Karantanija, ki je postopno izgubljala neodvisnost in sčasoma postala grofija frankofonskega kraljestva. V tem času je prišlo do zelo pomembne prelomnice za nacionalno mitologijo in identiteto, namreč do spreobrnitve v krščanstvo. Nasilno pokristjanjenje kot popolni zlom mitskega heroja je postalo osnovni slovenski mitski motiv, ponovljiva dilema, ki se je kasneje aktualizirala ob različnih drugih zgodovinskih situacijah; (proti)reformacija, vojna 1941–1945 in dogajanja neposredno po njej, osamosvojitve 1991 (povzeto po Velikonja, 1995:941). Legendarno mitsko besedilo, ki govori o pokristjanjevanju »slovenskega naroda«, je Prešernov Krst pri Savici.

Kasneje je glavna specifika Slovencev popolna odsotnost lastnih vladarjev. To dejstvo je v nacionalni identifikaciji povzročilo nastanek vseskozi prisotnega kompleksa hlapčevstva.¹ Čeprav imamo danes celo v zastavi elemente grba celjskih grofov, ki naj bi bili nekakšna izjema v zgoraj zapisani trditvi, njihova suverenost skorajda ni imela vpliva na slovensko narodno zavest. Vseskozi do nastanka nacionalne države naj bi ponavljajoča se mitologija osvoboditeljstva dobila izhodišče prav v Krstu pri Savici. Pomembni dogodki v obdobjih, iz katerih izhajajo številni miti, so bili boj proti Turkom in kmečki upori, sledila je še pomembnejša protestantska reformacija. Primož Trubar je

¹ Tudi drugi narodi so svojo superiornost »gradili« na račun omenjenega slovenskega kompleksa. Ena od oživiljenih psovok ob razpadu druge Jugoslavije, ki so jo na račun Slovencev uporabljali predvsem Srbi, je oznaka »bečki kočijaši«.

v svojem Chatechismusu leta 1551 prvi v pisni obliki uporabil ime Slovenci,² leta 1555 pa je že imenoval slovenski jezik³ (Kovačič Peršin, 2000:27). Adam Bohorič je leta 1584 napisal prvo slovnico slovenskega jezika, istega leta je Jurij Dalmatin prevedel celotno Biblijo v slovenščino. Prva tiskana besedila v slovenščini, začetek slovenskega knjižnega jezika - če opredelimo Brižinske spomenike kot nekakšen plemenski jezik – se je globoko vtisnil v slovensko nacionalno identiteto, v njen mitski zgodovinski spomin, da smo, čeprav brez lastnih vladarjev, s kulturo v svojem jeziku dokazovali in ohranjali svoj nacionalni obstoj in edinstvenost.

Dobili smo potrditev, nekakšno legitimacijo enega temeljnih elementov nacionalne identitete, samostojnega in standardiziranega jezika. Jezik ima pomembno vlogo omogočanja metafizičnega pogleda na svet ter celovitosti simbolnega, kulturnega in socialnega izkustva. »Meje mojega jezika so meje mojega sveta« (Debeljak v Šabec, 2002:9).

V naslednjih dveh stoletjih je protireformacija povzročila začasno izgubo zametkov enotne knjižne jezikovne norme, pojavili so se deželno narečni knjižni zapisi⁴ in s tem jezikovni partikularizem. Dejstvo, da sta bila ustanovitev in razcvet slovenske protestantske cerkve zatrta že na njenem samem začetku, je vplivalo tudi na vlogo religije pri oblikovanju slovenske nacionalne identitete. Cerkev oziroma religija tako ni zavzela osrednje narodotvorne in državotvorne vloge, ki bi jo v primeru neuspešne protireformacije utegnila imeti. Katolištvo je in je bilo pač tudi osrednja religija vseh sosednjih dežel in narodov. V namene odmika, samobitnosti, je vera pri Slovencih služila le kasneje, v obdobju združevanja in razdruževanja z drugimi slovanskimi narodi.

»Zgodovinska (ne)gotovost izbranosti Slovencev se imenuje kultura. V sodobnem slovenskem mitskem samopredstavljanju – v nasprotju z drugimi južnimi Slovani – je pomen kulture, torej kulturni dejavnik, pri nacionalnem oblikovanju pomembnejši od

² »Vsem Slovencom gnado, mir, milost inu pravo spoznane božje« (Kovačič Peršin, 2000:27).

³ »Vsem vernim krščenikom tiga krajnskiga inu slovenskiga jezika« (Kovačič Peršin, 2000:27).

⁴ Na primer štajerski knjižni jezik – *Windischen sprache*, metelčica, bohoričica ...

religioznega. Slovenska nacionalna zavest naj bi se konstituirala prav v kulturi, katere soznačnica je postala literatura.« (Velikonja, 1995:939).

V obdobju »krize« enotnega, skupnega, standardiziranega jezika sta etnična zavest in identiteta seveda slabili. V tem obdobju se je na obrobju slovenskega teritorija vršil proces močnega potujčevanja⁵ (glej Kovačič Peršin, 2000:28).

Jezikovni partikularizem, kot posledico protireformacije, je začel presegati šele Jernej Kopitar s svojo slovnico *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Karnten und Steyermark* (1809), odklone od procesa poenotenja slovenskega knjižnega jezika pa so onemogočili šele Matija Čop, France Prešeren in nazadnje Janez Bleiweis s svojimi Kmetijskimi in rokodelskimi novicami. Slednji si je zaradi svoje izjemne priljubljenosti sredi devetnajstega stoletja pridobil celo vzdevek Oče slovenskega domovine.

Na tem mestu velja omeniti še najbolj znani mitski besedili: ljudskega *Petra Klepca* in Levstikovega *Martina Krpana*, ki govorita o preprostem ljudskem človeku, ki v nujni uporabi svojo skrito veliko moč. Podoben je tudi mit o kralju Matjažu, ki sicer ni preprost človek ampak kralj, vendar pravičen in dober. Ta kralj spi stoletni sen. Ko se bo prebudil, bo rešil trpeče Slovence (Velikonja 1995:941).

V obdobju teženj in prizadevanj po ponovni vzpostavitvi standardiziranega enotnega slovenskega knjižnega jezika se je pojavila še ena grožnja za slovenstvo, močna ideja in težnja po združitvi z ostalimi južnoslovanskimi narodi habsburške monarhije v upravno in kulturno enoto, ki jo je formiralo in promoviralo tako imenovano ilirsko gibanje, na čelu z Ljudevitom Gajem. Slovak Jan Kollar, pesnik romantične pesniške zbirke s panslavistično idejo *Slavy dcera*, je v svojem spisu *O literarni vzajemnosti raznih plemen in narečij slovanskega naroda*⁶ predlagal, naj se v knjižne jezike razvijejo le štiri glavna slovanska »narečja«: rusko, poljsko, češko in ilirsko, v slednjega naj bi se »zlila« tudi slovenščina (Kovačič Peršin, 2000:29). Plodna tla za takšne ideje, kot je bil ilirizem, je omogočala in vzpodbujala predvsem močna germanizacija v habsburški

⁵ Močan nemški in avstrijski vpliv predvsem na Koroškem in Štajerskem in italijanski na Primorskem ter v Istri.

⁶ Jan Kollar je svoj spis z revolucionarnimi idejami, ki velja za enega temeljev ilirizma, objavil leta 1830 (Kovačič Peršin, 2000:29).

monarhiji, njej bi se po mnenju slovenskih nosilcev ilirske ideje lahko učinkovito uprli le z oblikovanjem močnih narodnih in jezikovnih skupnosti, z veliko južnoslovansko entiteto znotraj monarhije. Večina slovenskih izobražencev je ta koncept zavrnila. France Prešeren, denimo, z ostrim epigramom *Bahači četvero bolj množnih Slave*. Vemo, da je bil Prešeren sicer naklonjen skupni slovanski ideji, o tem nenazadnje priča tudi četrta kitica naše himne in njegove pesmi *Zdravljica*,⁷ vendar ne za ceno slovenskega jezika.

Začetek približevanja ostalim slovanskim etnijam in iskanje, širjenje identitete slovanstva oziroma južnega slovanstva, sega že v obdobje zgodnjega razsvetljenstva na Slovenskem (Žiga Zois, Anton Tomaž Linhart, Jernej Kopitar), ko sta se na naših tleh pojavila dva koncepta izvora in razvoja Slovencev in Slovanov:

1. karantanizem, ki je bil zasnovan na težnji združitve vseh slovenskih pokrajin in kajkavskega dela Hrvaške,
2. panonska teorija; Panonija kot domovina starocerkvenoslovanskega jezika. Karantanci so po mnenju Kopitarja hkrati s Hrvati in Srbi prvi sprejeli krščanstvo od rimskih svečnikov (Velikonja, 1995:942).

Anton Tomaž Linhart (1756–1795), ki velja za prvega izrazitega meščana v slovenski kulturi, je zaoral ledino na področju dramatike, gledališke umetnosti⁸ in zgodovinopisja.⁹

Pred pomladjo narodov, ki je bila velika prelomnica tudi za Slovence in slovenstvo, se bom pomudil še pri dveh pomembnih združevalnih idejah, eni konkretni in eni abstraktni. Prva je ustanovitev Ilirskih provinc leta 1809, v času evropskega pohoda

⁷ Četrta kitica *Zdravljice*: / *Edinost, sreča, sprava / k nam naj nazaj se vrnejo; / otrok kar ima Slava, / vsi naj si v roke sežejo, / de oblast / in z njo čast, / ko pred, spet naša boste last!* (Poezije, 1965:232).

⁸ Linhart je prevedel in priredil nemško komedijo *Die Feldmühle* in ji dal naslov *Županova Micka*. Ta velja za prvo slovensko posvetno gledališko delo. Kasneje je napisal še daljšo komedijo *Ta veseli dan ali Matiček se ženi* (povzeto po www.2.arnes.si/~oskratl1s/linhart.htm).

⁹ njegovo delo *Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije* velja za prvi poskus zgodovinske koncepcije oziroma proučevanja in obravnavanja zgodovine Slovencev kot narodnostne celote (povzeto po www.ld-radovljica.si, 13.05. 2003).

Napoleona Bonaparteja. Ilirske province, s sedežem v Ljubljani, so združile velik del Slovencev in njihovega etničnega teritorija pod enotno upravo. Francoska oblast je dovoljevala dobršno mero samouprave, slovenščina je prvič dobila status uradnega državnega jezika, uporabljala se je v sodstvu in posebej pomembno – v šolstvu, Slovenci so skoraj dobili svojo državo. Ugodne razmere za razvoj slovenske nacionalne države so trajale pičla štiri leta. Iz tega obdobja izhaja tudi eden prvih zapisov imena Slovenija, in sicer v rokopisu Valentina Vodnika *Stara mati Slovenija*¹⁰ (povzeto po Kovačič Peršin, 2000:30).

S tisto abstraktno idejo pa spet omenjam Franceta Prešerna in njegovo *Zdravljico* iz leta 1844, ki je bila v določenih delih neke vrste političen program, nekakšna pesniška vizija o svobodni in samostojni domovini Slovencev.¹¹

Pravi politični program za skupno svobodno domovino Slovencev se je osnoval šele leto dni pred Prešernovo smrtjo, v letu prebujenja ali rojstva narodov 1848, v ugodnih razmerah se je v slovenskih intelektualnih krogih že dolgo tleča želja zlila v program Zedinjene Slovenije, ki so ga sestavili na Dunaju živeči slovenski izobraženci, spodbujeni od hrvaških in čeških kolegov, ki so od habsburške monarhije zahtevali podobne pravice. Člani dunajske Slovenije so 20. aprila 1848 sestavili program s tremi zahtevami:

1. da se vse slovenske pokrajine združijo v enotno kraljestvo - Slovenijo, ki bo imela svoj deželni zbor,
2. da dobi slovenski jezik v Sloveniji enake pravice v šoli in upravi, kot jih ima nemški v nemških deželah,
3. da bo Slovenija del avstrijske monarhije in ne nemškega cesarstva.

Stekla je podpisna akcija, vendar je do 22. junija peticijo programa Zedinjene Slovenije podpisalo le približno 11 000 podpisnikov (Kovačič Peršin, 200:35).

¹⁰ Valentin Vodnik je v času ilirskih provinc napisal tudi poznano odo hvalnico Napoleonu *Ilirija oživljena* (Kovačič Peršin, 2000:31).

¹¹ Tretja kitica *Zdravljice*: / *V sovražnike 'z oblakov / rodu naj naš'ga treši grom;/ prost, ko je bil očakov, / naprej naj bo Slovincov dom; / naj zdrobe / njih roke / si sponse, ki jih še teže!* / (Poezije, 1965:231).

Predlog o združenju Sloveniji je zamrl že med odločilno sejo avstrijskega parlamenta in z uzakonjenjem omenjenih zahtev v novi avstrijski ustavi ni bilo nič. Osnovni razlog naj bi bil v tem, da je agitacija za Zedinjeno Slovenijo naletela na plodna tla le pri maloštevilnem meščanstvu, precej manj pa pri kmečkih ljudeh. Zanimivo, da je bil (in je še) pošten in priden kmet, povezan z zemljo, del slovenske nacionalne mitologije (domačnost, tradicionalnost, družinske vrednote). To lahko delno pripišemo dejstvu, da Slovenci nikoli nismo imeli močne meščanske tradicije.

Nadaljevanje »pohoda« Slovencev k naciji je zaznamovalo nihanje med željami po življenju v habsburški monarhiji - Ivan Tavčar: »Slovenci do konca svojih dni hočemo ostati zvesti sinovi tega starodavnega cesarstva.« Takratni ljubljanski župan je slovenske vojake v avstrijskih uniformah pred prvo svetovno vojno vzpodbudil še z besedami, da Slovencev že davno ne bi bilo več, če jih ne bi pod svoje 635-letno varstvo vzela habsburška monarhija (Velikonja, 1995:943).

Preživetje Slovencev se je njim samim še naprej zdelo možno le znotraj večnacionalnih velikih skupnosti. Tu lahko omenim kompleks majhnosti,¹² ki je še kako živ tudi v aktualnem trenutku identifikacije Slovencev. Iz tega kompleksa majhnosti se pogosto poraja precenjevanje »večjih, globalnih, civilizacijskih« dogajanj in pretirano zavračanje nacionalne identitete (povzeto po Kovačič Peršin v Šabec, 2002:11). Ta kompleks je spremljala še slovenska večna razdeljenost med klerikalce in liberalce, ki so politično enotnost ob najpomembnejših odločitvah in vizijah za narod dosegali le stežka in izjemoma. Naj ob tem omenim revolucionarno napoved Ivana Cankarja, ki naj bi končno preseгла to delitev slovenstva:

*»Narod si bo pisal sodbo sam,
ne frak mu je ne bo, ne talar.«*

(Cankar v Rožanc, 1981:51)

Spet politična izjava skozi literaturo. Kultura, natančneje književnost, nosi temelj slovenske nacionalne identitete. Štiristo let je v tako rekoč odsotnosti prave

¹² Kompleks majhnosti ima pri Slovencih tako številčno kot vrednostno dimenzijo. Poleg maloštevilnosti naroda tudi občutek manjvrednosti zaradi odsotnosti lastnih vladarjev, v sodobnem času pa predvsem zaradi ekonomske nerazvitosti v primerjavi z idealizirano zahodno Evropo.

narodotvorne politike¹³ predstavljala osnovo slovenstva. Skozi književnost so se vršile politika, kultura, vera, družbena akcija. »Slovenska literatura je dvakrat mit: najprej po svojem družbenem in političnem pomenu, ki ji ga pripisujemo in ki je po svoji naravi tolikšen, da najbrž ni ne literature ne naroda na vsem širnem svetu, ki bi ju mogli s tem slovenskim fenomenom vsaj primerjati; potem po svoji presežnostni moči, ki je spet tolikšna, da bo Slovence prej ko slej povzdignila kar onkraj, v naročje samega Boga« (Rožanc, 1981:50).

Težnja ali nuja po življenju v večji skupnosti in socialno-zgodovinski trenutek sta Slovence končno pripeljala do »poroke« z južnoslovanskimi narodi, v prvi vrsti s Hrvati in Srbi. Mitja Velikonja v primerjavi sodobne mitologije Slovencev in drugih južnoslovanskih narodov govori o podobnosti v štirih mitskih elementih:

1. naselitev in zlata doba narodne enotnosti,
2. vojaško-politični, ne pa tudi nacionalno-religijsko-kulturni poraz proti močnejšemu sosedu in večstoletna podrejenost,
3. 73-letna jugoslovanska etapa,
4. končna osvoboditev in izbojevana neodvisnost

(Velikonja, 1995:940).

Mitologija osvoboditeljstva in burna etapa »potovanja« iz države v državo je za nami, nekateri danes živeči najstarejši Slovenci so kar štirikrat spremenili potne liste, ne da bi se sploh premaknili z domačega praga (Debeljak, 2002:136). Vmes smo spet imeli težave z močnimi sosedi.¹⁴ Na odnos, ki smo ga Slovenci zgradili do Italijanov, je vplivala dvakratna fašistična okupacija slovenske Primorske, v drugi svetovni vojni pa tudi Ljubljane. Ne glede, da danes sodijo v tako opevani razviti Zahod, je del nacionalističnega diskurza slovenske nacionalne identitete prav zaradi močnega zgodovinskega spomina izrazito peyorativno naperjen, ne samo do Italijanov, ampak prav tako zaradi zgodovinske izkušnje, tudi do Avstrijcev in Nemcev.

¹³ Izjema v narodotvorni politiki je (jalov) poskus Zedinjene Slovenije.

¹⁴ Koroški plebiscit leta 1920 in izguba večjega dela Koroške z mitološkimi kraji in simboli vred, »Trst je naš«, pravzaprav pa ni, po drugi svetovni vojni.

Zaradi idealiziranja narodnoosvobodilnega boja s strani komunistične jugoslovanske oblasti, ki je seveda še kako zaznamoval slovensko nacionalno identiteto, so zrasli številni miti o revoluciji in boju, ki so danes večinoma stvar preteklosti. In kaj nam je v narodovi mitološki zavesti najbolj ostalo: »Mi, majhen narod, smo z velikim srcem, domoljubnostjo, pogumom, premagali Nemce, veliko silo, ki nas je teptala stoletja in ki se je polastila naše lepe domovine.« Ker je boj proti okupatorju potekal sočasno s komunistično revolucijo, je to obdobje aktualizirano še danes, miti se »prenarejajo«, še vedno je prisotna dilema o »državljski vojni«. Povečevanje in idealiziranje partizanov in revolucionarjev je spremljal mitičen odnos do poražencev v revoluciji, belogardistov in drugih sodelavcev okupatorja – izprijenci, nosilci zla, zapeljanci, prodanci, izdajalci (Rožanc, 1981:64). Mit o komunizmu in samoupravljanju kot najpravičnejši in najpopolnejši ureditvi družbe se je razblinil že daleč pred dokončnim padcem komunizma.

V obdobju druge Jugoslavije sta za identiteto Slovencev najprej pomembna tri dejstva:

1. komunistična oblast je temeljila na razredni identiteti,
2. večnacionalna država se je bala premočne nacionalne zavesti posameznih narodov,
3. iskali in poudarjali smo skupne značilnosti z drugimi, predvsem slovanskimi narodi Jugoslavije, »Bratstvo in enotnost«, podoben jezik, kulturo, zgodovino, revolucijo, narodnoosvobodilni boj ...

V šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je slovensko nezadovoljstvo z bivanjem v drugi Jugoslaviji naraščalo, predvsem zaradi sledečih dveh razlogov:

1. slovenske edinstvenosti v Jugoslaviji v ekonomskem smislu – ekonomske razvitosti. Slovenci smo smatrali, da življenje v skupni Jugoslaviji zavira ekonomski razvoj,
2. kot ekonomsko najbolj razvito območje je Slovenija privlačila mnogo imigrantov iz drugih delov Jugoslavije. Njihova naraščajoča prisotnost je krepila skrb za krhko slovensko nacionalno identiteto (povzeto po Stankovič, 2002:68).

Ko smo se Slovenci hoteli odmakniti in razlikovati od ostalih narodov v Jugoslaviji, smo zgradili identiteto, ki ni bila le zelo drugačna od prejšnje,¹⁵ ampak je (bila) na las podobna tisti, od katere smo se trudili distancirati pred manj kot stoletjem¹⁶ (Stankovič, 2002:68). Pojavljajo se teze o neslovanskih koreninah slovenstva (potomci Venetov ...). »Večen« temelj slovenstva je bil spet na novo skonstruiran. Ponovno se težnje niso mogle (ali hotele) izražati skozi politiko, na novo zgrajeno slovenstvo se je formiralo predvsem skozi simbolne geste, katerih glavni namen je bil poudarjanje razlik med Slovenci in ostalimi Jugoslovani.

Posledica je bila izgradnja nove slovenske nacionalne identitete, ki je v glavnem temeljila na značilnostih in simbolih le ene slovenske regije – Gorenjske. Posebnost in svojskost te regije sta namreč simbolizirali posebnost, drugačnost, svojskost cele Slovenije v Jugoslaviji:

- najbolj severna dežela,
- ekonomsko najbolj razvita,
- kraji so čisti in urejeni,
- delovni ljudje,
- prelepa pokrajina, gore,
- od tu izhajajo slovenska narodno-zabavna glasba, glavni elementi slovenske narodne noše, Triglav kot simbol slovenstva in tudi stereotipni znaki, simboli Slovenije (marljivost, čistost, urejenost, ekonomska razvitost, gore ...) (povzeto po Stankovič, 2002:69).

Nov slovenski nacionalistični diskurz se je torej »hranil« predvsem iz vsakovrstne diferenciacije od ostale Jugoslavije, tudi katolicizem je končno dobil funkcijo diferenciacije. Slovenci smo Jugoslavijo začeli čutiti kot spono, ki nas drži stran od ekonomskega razvoja, demokracije, razvitega zahoda, popolne suverenosti naroda in nastanka nacije kot »tisočletnega slovenskega sna«. Slovenski nacionalizem je kulminiral z osamosvojitvijo leta 1991. Socialno-zgodovinsko-politične okoliščine so

¹⁵ Slovenstvo kot del skupne slovanske identitete.

¹⁶ Poudarjanje »germanskih« kakovosti: občutek za red, delo, čistočo, odgovornost ...

končno dopustile, da smo Slovenci postali nacija. »Biti Slovenec ni več nujno zgolj in samo etnična in kulturna identiteta, ampak pomeni našo skupno vpetost v usodo slovenske države« (Debeljak, 2002:144). Narod je dobil oziroma si je priboril svojo državo, s svojimi simboli, s svojo politično, kulturno, gospodarsko, športno elito. Že od nekdaj smo se uvrščali v tako imenovan srednjeevropski prostor, pa naprej v razvito Evropo, ki se dandanes kaže Slovincem v idealizirani podobi. Slovenska nacionalna identiteta v dobrem desetletju nacionalne države pa ne doživlja, kot bi utegnili pomisliti, dobe »bujnega razcveta«. Lahko bi rekli, da smo Slovenci nacionalno državo dobili dvesto let prepozno, v času, ko se legitimnost odločanja prenaša na nadnacionalne ravni in ko glavno moč dobiva globalna ekonomija. Razpetost med postkomunizmom in postmodernizmom, ki jo delimo s približno petino planeta¹⁷ (povzeto po Šabec, 2002:14), izzivi globalizacije z integracijskimi procesi, ki jih ta prinaša, surov liberalni kapitalizem, demoniziranje (pol)preteklosti, kriza iskanja novih identitet, kompleks majhnosti in nerazvitosti, glorifikacija in idealiziranje zahodnega sveta, svobodnega trga, potrošništva so le nekatere značilnosti, ki zaznamujejo aktualni trenutek percepcije sveta in samih sebe v Sloveniji. Kompleksa majhnosti in nerazvitosti skupaj porajata strah, da nas bodo tujci enostavno pokupili, v istem trenutku te iste tujce idealiziramo in stremimo k njihovi stopnji (ekonomskega) razvoja, k njihovemu načinu življenja in k njihovim glavnim vrednotam.¹⁸

Izpostavil bom še dve pomembni dejstvi, ki dandanes vplivata na oblikovanje slovenske identitete. »Moderne družbe so sad nelagodnega sožitja med republikanskimi in nacionalnimi institucijami, razvitimi za uresničevanje obeh političnih idealov. Ta ideala se opirata na različna niza pravil in načel, skupno pa jima je prizadevanje po zagotavljanju temeljne družbene solidarnosti, ki povezujejo populacijo na nekem ozemlju« (Debeljak, 2002:140). Slovenci smo hkrati dobili nacionalno državo in »izgubili« komunizem ter vzpostavili parlamentarno demokracijo, s tem pa vzpostavili standard državljanstva, v skladu s tradicijo francoske revolucije, torej tradicijo podreditve posameznih etničnih identitet nekemu širšemu in bolj abstraktnemu standardu, državljanstvu (povzeto po Debeljak, 2002:139). Čeprav je Slovenija etnično

¹⁷27 dežel s preko 400 milijoni prebivalcev.

¹⁸ Ali pač tudi glavnim vrednotam globaliziranega postmodernega razvitega sveta!?

dokaj homogena država, je to pomembno dejstvo, še posebej na področju iskanja povezav športa in nacionalne identitete. Druga pomembna realiteta pri proučevanju sedanje konstrukcije slovenske nacionalne identitete je ambivalentnost med diferenciacijo, nacionalističnim diskurzom kot obrambo pred vsem tujim, ki nas v vse večjih valovih preplavlja in identifikacijo, privzemanjem, poistovetenjem s tem tujim, spoznanjem in ovrednotenjem tega tujega za nekaj (tudi) našega. Prav v porušeni razmerjih med diferenciacijo in identifikacijo gre iskati največje nevarnosti ksenofobične in samozadostne, vase zaprte konstrukcije ali popolnega razpada slovenske nacionalne identitete. Nenazadnje problem samoidentifikacije in formiranja lastne kulturne identitete nekega naroda danes poraja številna radikalna nacionalistična gibanja po vsem svetu, kar kaže, da narod še ni izgubil na svojem pomenu (Šabec, 2002:3).

Narod je nekako moderen, popularen, zavest narodnosti¹⁹ je najbolj univerzalno priznana vrednota v političnem življenju naše dobe (Anderson v Praprotnik, 1999:153). Kljub temu, da raziskovalci postmodernih družbenih dogajanj ugotavljajo, da živimo v obdobju, za katerega je značilno spoznanje o odsotnosti trdnih tal, ki bi omogočala brezskrbno univerzalno identifikacijo (Laclau v Praprotnik, 1999:170).

Eden najpomembnejših družbenih pojavov postmodernizma za proučevanje medsebojnega vplivanja športa in nacionalne identitete je globalizacija v sferi kulture. Nekateri vidijo postmodernizem izključno kot koncept znotraj kulture, umetnosti in kulture vsakdanjega življenja oziroma potrošništva (Lash v Kovačič, 2000:199). Polje kulture se je razširilo na polje množične družbe. Kultura ni več razumljena le kot visoka kultura in elitna umetnost, ampak kot popularna, množična kultura, kot vsakdanje življenje. Skupne kulturne oblike zamenjuje množica življenjskih stilov, ki so tudi predmet identifikacij. Potrošniška popularna kultura ali »kultura prostega časa« je silovito pridobila na pomembnosti, tudi ko govorimo o identifikaciji. Kolektivni javni ritual z največjim in najbolj množičnim učinkom pa je v sodobni družbi gotovo šport!

¹⁹ Zavest narodnosti je prevod za izraz iz angleškega jezika - *nation-ness*.

3. ZGODOVINA IN RAZVOJ ŠPORTA

Po orisu izvora in konstrukcije ter glavnih značilnosti slovenske nacionalne identitete se na enak način lotevam še športa kot družbenega pojava, da bi ju po predstavljenih dejstvih in značilnostih končno združil in poiskal stične točke med njima. Že v uvodu sem izrazil začudenje in radovednost nad fenomenom športa ter njegovo razširjenostjo in vlogo v sodobni družbi. Ellis Cashmore v svoji knjigi *Making Sense of Sport* ugotavlja, da je šport odlična iznajdba, saj vsebuje izziv, konfrontacijo in dramatične razplete, izražene v rezultatu. Nekdo ali nekaj vedno zmaga, izgubi, ali pa je z nekom izenačen. Če poskusimo raziskati, kako je do te iznajdbe prišlo, ugotovimo, da se je šport razvijal evolucijsko. Multidisciplinaren pristop k vprašanju nastanka in razvoja športa združuje predvsem biologijo, sociologijo, antropologijo in zgodovino.

3.1. IZVOR ŠPORTA

Šport je determiniran z medsebojnimi interakcijami ljudi in z odnosom človek – okolje. Je torej izključno človeški fenomen. V iskanju izvora športa moramo začeti povsem na začetku, pri antropoloških značilnostih človeka. Naj začnem s Cashmorejevimi sedmimi značilnostmi primatov, ki jih ločujejo od ostalega živega sveta in jim dajejo prednost v boju za preživetje:

1. kontrolirani prijemi roke (stisk, vlečenje, rotiranje ...),
2. relativno močni udi,
3. stereoskopski vid, pozicija oči na sprednji strani glave,
4. majhno število potomcev (intenzivni kontakt mati – mladič, takojšnje učenje medsebojne odvisnosti),
5. visoka stopnja medsebojne odvisnosti in s tem povezana stopnja po življenju v skupnosti (skupini, čredi ...),
6. zanesljiv in učinkovit sistem medsebojnega komuniciranja,
7. zelo veliki možgani, glede na velikost telesa

(Cashmore, 1990:5).

Če označimo zgoraj opisane lastnosti za predpogoj pojava športa, lahko nadaljujemo z bistvenimi stopnjami razvoja Homo Sapiens Sapiensa. Naj omenim dve najbolj pomembni za obravnavano temo. Prva je sposobnost imaginarnega razmišljanja oziroma mišljenja in s tem premik od prilagajanja okolju k spreminjanju okolja, druga pa je jezik, ki je omogočil akumulacijo informacij, prenos znanja iz generacije v generacijo. Biološke značilnosti človeka so torej temeljni predpogoj za nastanek športa. »Estetska, ekspresivna in intelektualna kulturna dejavnost kot je šport, je odgovor, posledica, fizičnih »napetosti« oziroma pritiskov in fizičnih pogojev oziroma usposobljenosti« (Cashmore,1990:10). O fizični usposobljenosti bodi na tem mestu dovolj. Kako in zakaj fizične napetosti, pritiski?

Antropologi in sociologi so ugotovili, da izvor današnje oblike športa lahko iščemo v primitivnih oblikah boja za preživetje. Orodja in gibanje, ki jih je naša vrsta nekoč uporabljala za lov in ubijanje so se transformirala v simbolične instrumente²⁰ (Cashmore, 1990:36). Delitev dela, lovsko-nabiralski način življenja in s tem povezan način hranjenja, fiziološke spremembe in spremembe na področju socialne organizacije, so bistveni za nastanek športa. Rizik oziroma tveganje, spretnost in pogum so bili nujni za uspešno reprodukcijo, zato so postali zelo pomembne in poudarjene kakovosti. Lov na velike živali je zahteval skupinsko delovanje: koordinacijo, sinhronizacijo, komunikacijo. Pred približno 10.000 leti je človek prišel do razvojne stopnje, ko mu ni bilo treba nenehno misliti na lov in hrano. To obdobje pojmuje in imenujemo kot začetek civilizacije. Obdelovanje zemlje in udomačitev živali sta povzročila, da so prej navedene poudarjene kakovosti postale odveč. Pomembne so postale druge lastnosti: odgovornost, potrpljenje, marljivost, prizadevnost, rednost (točnost), stanovitnost (odločnost, neomajnost). Način življenja se je spremenil, »lovske« lastnosti pa so ostale. 10 000 let »civilizacije« je le 0,4 % obstoja Homo Sapiensa, torej se genotip in s tem tudi fenotip še nista povsem spremenila. »Kulturna evolucija je prehitela biološko evolucijo!« (Cashmore, 1990:40). Dokaz za to naj bi bil prav šport. »V nas« sta še lovec in nabiralec.

3.2. ŠPORT SKOZI ZGODOVINSKA OBDOBJA

Osnovni definiciji športa sta dve: 1. po ustaljenih pravilih izvajana telesna aktivnost za krepitev telesne zmogljivosti, tekmovanje, razvedrilo in 2. ekspresivno - zabava, razvedrilo (SSKJ, 1991:1101). Šport, kot ga poznamo danes, se je razvil skozi različna zgodovinska obdobja.

Če se navežem na prejšnje poglavje, lahko rečem, da se je vse skupaj začelo, ko je lov postal neke vrste rekreacija. Cilj ni bil več v zagotovitvi hrane, temveč v iskanju novih izzivov. Prvi šport naj bi bil met kopja (Ellis Cashmore v Lukas, 1990:44). Zelo zanimiv pojav je iznajdba tarče, nadomeščanje živali s tarčo je bilo bistveno za razvoj športa.²¹

Že zgolj prisostvovanje takemu športnemu dogodku je zagotavljalo neko kontinuiteto, spoj. Gledalci so z opazovanjem direktnih participantov lahko začutili dramatičnost, napetost, značilno za lovsko dobo. Potrditev tega je prišla z gradnjo stadionov. Prvi zametki sodobnega športa so se rodili v prastarih civilizacijah Mezopotamije in v civilizaciji starega Egipta približno 5.000 let pred našim štetjem. Egipčanske freske iz obdobja približno 4.000 let pr. n. št. prikazujejo več kot sto rokoborskih položajev in prijemov (Cashmore, 1990:46). Igre, ki bi jih lahko smatrali za nekakšen prastari šport, so poznali pred več kot 2.000 leti tudi v civilizacijah v Indiji, na Kitajskem (gimnastika), na območju današnje Mehike ..., v Hotingu na Švedskem so npr. odkrili smuči, stare več kot 4.500 let (Šugman, 1997:39).

V dobi Antike, natančneje stare Grčije, je bil šport oziroma tekmovanje prvič vključeno v socialno življenje. Prizadevanje za doseganje javnega priznanja (potrditve) premoči (superiornosti) nekoga nad nekom drugim so Grki poimenovali *agon*. Antični šport je pridobil in ohranil svoj sloves po zaslugi izkopanin svetišč in tekmovališč, kiparskih del in pisnih dokumentov, med katerimi sta najpomembnejši Homerjevi Iliada in Odiseja. Omenjeni deli sta bogati s podatki o tedanjem »športu«: prizorišča, organizacija,

²⁰ Takšni simbolični instrumenti, ki jih najdemo v športu so baseball kiji, loparji, palice, kopja, kladiva, diski ...

²¹ V sodobnem, predvsem kolektivnem športu, tarče ali cilje komajda lahko povežemo z lovom na živali, povsem drugače je pri lokostrelstvu, pikadu; središče tarče se imenuje »bull's eye«, bikovo oko.

taktika, nesreče, gledalci, nagrade, tekmovalne discipline (Šugman, 1997:42). V Atenah je bila gimnastika izredno pomembna in cenjena. Grki so sramotili neukega človeka z besedami: »Ne zna brati, ne plavati.« Torej sta bili telesna in umska spretnost skoraj enako pomembni in čaščeni. Gimnastiko so poučevali v šolah, otroci in mladina so telesno vadili goli.²² Manifestacije čaščenja bogov so se vedno bolj vršile v obliki tekmovanj, iger. Igre so bile vse bolj razkošne in so postale pomemben gospodarski, kulturni in politični dogodek. Seveda so daleč najpomembnejše olimpijske igre. Iz iger lokalnega pomena so ob koncu 7. stoletja pr. n. št. postale vsegrške. Bistvo iger je bilo čaščenje boga Zeusa, najprestižnejša disciplina pa je bil peterboj, pentatlon.²³ Prirejali so jih vsaka štiri leta in to 1.200 let, dokler jih ni cesar Teodozij prvi leta 394 prepovedal. Antične olimpijske igre veljajo za počelo modernega športa, nastopajoči so bili zavezani vrednotam in načelom, kot so poštenost, plemenitost, skromnost, doseganje zmaga brez ukan, prevar ali zarot. Del iger je bilo tudi premirje v času tekmovanj, ki so ga imenovali sveti mir – *ekehira*. To premirje se je razvilo v institucijo, stalnico, ki je veljala za vse grške države ob sredozemskem morju (Bergant, Cerar: 1996:11). To kaže na izreden pomen športa v takratnem grškem družbenem življenju. Športna tekmovanja, tekmovalni duh, *agon* so prenašali na filozofijo, umetnost, znanost, politiko, religijo. Vsi najslavnejši grški misleci so se v svojih delih veliko ukvarjali s športom. Platon je v svojem delu *Zakoni* zahteval obvezno brezplačno športno izobrazbo in vzgojo za oba spola, v *Protagori* govori o mestu in vlogi športa v atenski vzgoji, v *Državi* pa se zavzema za skladnost umske in telesne vzgoje. Aristotel v svoji *Politiki* opredeljuje šport kot sestavino vzgoje, Hipokrat je pisal o športu kot sredstvu za ohranitev zdravja, Homer predvsem v *Iliadi* pa tudi v *Odiseji* opeva tekmovanja in šport (Šugman, 1997:56).

V času rimskega imperija so se tekmovanja, igre, odvijale v velikih amfiteatrih – coloseumih, ki jih lahko označimo za predhodnike današnjih stadionov. Iz tega časa izhaja eden izmed najznamenitejših političnih izrekov – *Panem et circenses*, torej: Kruha in iger. Prebivalstvu je treba zagotoviti hrano in zabavo, da bo zadovoljno.

²² Šole, gimnazije, so se imenovali »gimnasion« vadba, vadišče – beseda izhaja iz »gymnos – gol, nag« (Šugman, 1997:44).

²³Aristotel je pentatlonce opisal: »Najpomembnejši so od vseh atletov, ker so od narave dobili moč, hitrost, spretnost in hrabrost« (Šugman, 1997:54).

Najboljšo zabavo so predstavljali krvavi gladiatorski boji. »Čistosti« športa in plemenitih vrednot pri Rimljanih ne najdemo, bistven namen njihovih iger je bilo vzdrževanje socialnega miru.

Za tisočletje, ki ga v zgodovinskem preučevanju imenujemo srednji vek, bi lahko v prvi sapi rekli, da je minil brez organiziranih dejavnosti, ki bi jih lahko povezovali s športom. Razlog je bil predvsem v prodoru krščanstva. Cerkev je zatirala telesno vadbo in igro, ki temelji na moči, če ta ni služila plemiški vzgoji (Huizinga, 1992:176). V fevdalni družbeni ureditvi so bile »športne dejavnosti« izbranost plemstva, ki je razvilo številne tekmovalne igre: lov, jahanje, ribolov, veslanje, sabljanje, lokostrelstvo, najpomembnejša in najbolj poznana »športna manifestacija« pa je bil viteški turnir. »Samo v družbeni ureditvi, v kateri svobodnemu človeku ni treba delati, lahko cveti viteštvo in z njim neločljivo povezano merjenje moči – turnir« (Huizinga, 1992:95). Čeprav je bilo življenje v srednjem veku napolnjeno z igro, klasičnih športnih tekmovanj po antičnem vzoru ni bilo vse do razvoja srednjeveškega meščanstva in zatona verskih dogem ter fevdalnega absolutizma, ki ga je prineslo obdobje renesanse in humanizma. Središče zanimanja se je z boga preselilo na človeka, pojavila se je težnja po oblikovanju osebnosti po antičnih vzorih in obnovitvi klasične kulture.

Razpoloženje takratnega časa še najbolj ponazori razmišljanje znamenitega francoskega filozofa J. J. Rousseauja (1712–1778): »Telesna vzgoja naj postane sestavni del splošnega vzgojnega sistema, ne samo zaradi telesnega zdravja, temveč tudi zato, ker brez nje ni humanističnega razvoja celotne človekove osebnosti, ni zdravega duha, ki se lahko razvije le v zdravem telesu« (Rousseau v Šugman, 1997:61). V obdobju renesanse in humanizma so se spomnili na antične dosežke in šport ter jih povezali s takratnimi oblikami družbenega življenja; s tem je bila postavljena osnova za razvoj sodobnega športa. V šole se je vrnil pouk telovadbe, pojavljati so se začeli gimnastični sistemi (mehanično urjenje) in bolj svobodna dejavnost – šport.

Sodobni šport je nastal v Angliji v obdobju zgodnjega kapitalizma. Prišlo je do povezovanja »plemiških« disciplin (lov, jahanje, plavanje, sabljanje ...) z ljudskimi, lahko bi rekli tudi antičnimi disciplinami (tek, rokoborba, boks, veslanje ...). Uveljavila so se tekmovanja v mnogih novih kolektivnih in tudi v starih, individualnih športnih

panogah. Eno najstarejših tekmovanj, ki se je ohranilo do danes, veslaško tekmovanje med univerzama Oxford in Cambridge se je začelo že leta 1829. Pojavili so se kriket, nogomet, hokej na travi, rugby, tekmovati so začeli v atletiki. Ker je angleški šport najbolj vplival na nastanek današnje oblike sodobnega športa, sledijo njegove najpomembnejše razvojne stopnje (Šugman, 1997:65):

1. aristokratski šport angleškega plemstva: razviti so bili lov, jahanje, sabljanje, ples in druge igre za zabavo,
2. pokroviteljski/zaščitniški/patronatski šport: v tem obdobju so plemiči podpirali svoje podložniške sluge, ki so se poskušali boriti kot njihovi gospodarji. Cilj je bil v zabavi plemičev,
3. gentlemenski šport, ki se je manifestiral kot oblika primerjav med plemiči, padale so tudi stave. Šlo je za prestiž – gentlemenske borbe,
4. šolski in univerzitetni šport; šport prodre v šole kot sredstvo vzgoje, mladi ga sprejmejo, kar je temelj hitrejšega razvoja športa v Angliji,
5. meščanski šport; šolska mladina je po končanem študiju prenesla svoje znanje in navade nazaj med široke meščanske sloje, ki so se začeli množično ukvarjati s športom,
6. v procesu industrializacije se je postopno tudi šport preoblikoval v industrijsko panogo - šport so sprva propagirali zaradi njegovega vpliva na večjo produktivnost dela, nato pa se je pojavil nov moto: ne šport zaradi produktivnosti, ampak zaradi zabave, igre; ne lastne aktivnosti. Predvsem delavski razred je kmalu spoznal, da je mogoče s športom preživljati sebe in družino. Postopno so se v Angliji v športu oblikovali profesionalni odnosi oziroma se je začel uveljavljati profesionalni šport.

Od tu naprej se je šport razvijal v smeri vse bolj resnega dojemanja igre in tekmovanja. Oblikovala so se stroga pravila z vse več natančnimi definicijami. Značilna je tudi močna želja po vse boljših dosežkih. S to sistematizacijo in discipliniranjem igre, ki je tesno povezana s prehodom iz amaterstva v profesionalizem, je šport izgubil nekatere temeljne prvine igre in se je začel vse bolj oddaljevati od čiste igre. »Obnašanje tistih, katerim je igra postala poklic, ni več pravo igralsko obnašanje: ni več spontanosti in brezbriznosti« (Huizinga, 1992:178).

Ob koncu devetnajstega stoletja so se športne panoge začele mednarodno povezovati v mednarodne športne zveze. Prva je bila leta 1881 ustanovljena Mednarodna gimnastična zveza. Kmalu zatem so se začele olimpijske igre moderne dobe. Prvi korak k oživitvi športnih iger po antičnem vzoru je leta 1894 uspel baronu Pierru de Coubertinu z ustanovnim kongresom Mednarodnega olimpijskega komiteja v Parizu. Določili so cikel, vsebino iger in olimpijske simbole. V obuditvi olimpizma so ustanovitelji videli veliko več od golega športa. Cilj je bila vrnitev k antičnim načelom moralnih vrednot in preko športa omogočiti sodelovanje med državami na povsem novih ravneh. Prve olimpijske igre moderne dobe so bile v Atenah, leta 1896.²⁴ Z idejo olimpizma sta najbolj povezani dve gesli: *Citius, altius, fortius* (Hitreje, višje, močnejše) je temeljna filozofska misel olimpizma, izrekel naj bi jo Pierre de Coubertin. Prav tako temelj olimpizma predstavlja tudi rek »Pomembno je sodelovati, ne pa zmagati«. Uspeh obuditve olimpijskih iger mnogi pripisujejo tudi takratnim družbeno-političnim razmeram v svetu, predvsem imperializmu najmočnejših držav. Komunistično usmerjene države so leta 1921 v Moskvi ustanovile tako imenovano Rdečo športno internacionalo. Ta organizacija je začela organizirati internacionalne spartakiade, nekakšno alternativo olimpijskim igram. Športniki takratne Sovjetske zveze so na olimpijskih igrah prvič nastopili šele leta 1952 v Helsinkih.

V obdobju od konca druge svetovne vojne do danes je šport dobil planetarno razsežnost. Mednarodni olimpijski komite, ki je danes osrednja mednarodna športna organizacija, vključuje 199 nacionalnih olimpijskih komitejev, v katerih poznajo preko 120 različnih športov oziroma športnih panog (www.olympic.org, 08.05. 2003). Najpriljubljenejša in najrazvitejša športna igra je nogomet, sicer sta priljubljenost in množičnost v prvi vrsti odvisni od primernosti za televizijsko reprezentacijo. Prav zato se je, odkar je šport na »pohodu« z roko v roki s televizijo, veliko pravil spremenilo prav zaradi podrejanja temu »vsemogočnemu« mediju, ki ima pomembno identifikacijsko vlogo v sodobnem svetu in določa težo posameznim športnim panogam (glej Whannel, 1992:87). Danes je šport v prvi vrsti samostojna gospodarska panoga, pa tudi sredstvo za promocijo, prestiž in identifikacijo tako podjetij kot držav.

²⁴ Na prvih olimpijskih igrah moderne dobe je sodelovalo 14 držav in 245 udeležencev. Na 27. poletnih olimpijskih igrah moderne dobe v Sydneyu je sodelovalo 199 držav oziroma 10651 udeležencev, ki so se merili na tristotih tekmovanjih (vir: www.olympic.org, 08.05.2003).

3.3 ŠPORT IN SLOVENCİ

»Ste majhna nacija, a ste veliki v športu!«, je dejal leta 1993 ob obisku v Sloveniji takratni predsednik mednarodnega olimpijskega komiteja Juan Antonio Samaranch. Izjava je posledica dejstva, da Slovenci športu pripisujemo izjemen pomen in se skozi njega tudi identificiramo navzven.

O začetkih športa med Slovenci je podatkov zelo malo. Prvi slovenski enciklopedični zapisi, Slava Vojvodine Kranjske, Janeza Vajkarda Valvasorja iz leta 1689, opisujejo čolnarjenje, jamarstvo, ples, ribolov, lov, planinarjenje, streljanje in smučanje. Opis bloškega smučarja iz sedemnajstega stoletja je najstarejši zapis o smučanju v srednji Evropi (vir: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport RS, Olimpijski komite Slovenije).

O športu med Slovenci v pravem pomenu besede, sprva o telovadbi, pa lahko govorimo šele od konca osemnajstega oziroma začetka devetnajstega stoletja naprej. S krepitvijo meščanstva in reformacijo družbenega življenja so se tudi pri nas začele pojavljati težnje po uvedbi telovadbe v šolah. Leta 1871 je bila v Avstro-Ogrski uvedena telovadba v realkah in učiteljiščih, v gimnazijah pa se je postopno uvajala od leta 1909 naprej (Šugman, 1997:90). Slovenci so leta 1863 v Ljubljani ustanovili svoje prvo telovadno društvo »Južni Sokol«, kasneje le »Sokol«. To je bil velik politični in kulturni dogodek v slovenski zgodovini. Sokolstvo je bilo gibanje, katerega pomen je segal daleč preko gole telovadbe. Najpomembnejši je bil narodno obrambni pomen kot odgovor na krepitev centralizma v takratni monarhiji (Šugman, 1997:93).

Sodobni šport, ki se je predvsem v Angliji uveljavil že konec osemnajstega stoletja, so Slovenci spoznali s približno stoletno zamudo. Vzrok je bil kakopak v družbenih razmerah in kasnejšemu prehodu v kapitalizem in s tem kasnejši podvrženosti vplivu industrijske revolucije. Prve organizirane športne panoge so bile poleg telovadbe planinstvo, streljanje, kolesarstvo, sabljanje, nogomet, atletika, smučanje, vendar pred prvo svetovno vojno se društva, klubi in zvezi še niso formirali v trdne organizacije. Tudi začetek olimpijskih iger moderne dobe ni bistveno vplival na organizacijo športa med Slovenci.

Pred prvo svetovno vojno so slovenski športniki na olimpijskih igrah zastopali avstro-ogrsko monarhijo. Prvi slovenski olimpijec je bil sabljač Rudolf Cvetko, ki je leta 1912 v Stockholmu osvojil srebrno olimpijsko kolajno. Takoj po prvi svetovni vojni so bile ustanovljene prve jugoslovanske in slovenske športne zveze, leta 1919 je bil v Zagrebu ustanovljen Jugoslovanski olimpijski odbor, istega leta so ustanovili tudi Olimpijski pododbor za Slovenijo. Odtlej so Slovenci nastopali pod zastavo Jugoslavije in kmalu kraljevine SHS. V tem obdobju je tekmoval najuspešnejši slovenski olimpijonec vseh časov, legendarni telovadec Leon Štukelj, ki je na treh olimpijskih igrah osvojil tri zlate, eno srebrno in eno bronasto kolajno. Na olimpijskih igrah v Atlanti leta 1996 je bila slovenska športna legenda ena glavnih zvezd na otvoritveni slovesnosti.

Med pomembnejšimi mejniki za razvoj slovenskega športa velja omeniti ustanovitev Nogometne zveze Jugoslavije leta 1920 in pomembno novost v šolah Kraljevine SHS – leta 1925 so oblasti šolam dovolile, da lahko učitelji v krajih s snežno odejo navajajo otroke na smučanje. Tu gre iskati začetke razvoja enega najpriljubljenjših športov v Sloveniji. Na področju hitro rastočih in razvijajočih se telovadnih društev je v tistem obdobju vladala zmeda, ki je bila posledica političnih trenj. Različne politične organizacije so imele svoje telovadne organizacije. Narodna napredna stranka je imela Sokola, Slovenska ljudska stranka Orla, komunisti so ustanovili športna društva »Vesna«, socialdemokrati pa »Svobodo«. V času vihravih političnih pretresov je bil razmah športa v Sloveniji na višku.²⁵ Slovenija je pred začetkom druge svetovne vojne poznala že: alpinizem, atletiko, dvigovanje uteži, hazeno (predhodnica rokomet), hokej na ledu, kajak-kanu, kegljanje, kotalkanje, kolesarstvo, letalstvo, namizni tenis, navtiko, nogomet, odbojko, plavanje, skoke v vodo, športni ples, rokoborbo, sabljanje, alpsko in turno smučanje, smučarske skoke in polete, smučarski tek, vaterpolo, veslanje in tik pred vojno košarko (Šugman, 1997:105).

V obdobju druge svetovne vojne bom omenil le nastanek največje slovenske tovarne športnega orodja Elan, ki je pričela delovati v letu 1944 v Cerknem. Podatek omenjam zato, ker je kasneje Elan postal nekakšen slovenski nacionalni ponos in predmet identifikacije, posredno povezan s športom.

Po vojni je sledil športni »bum«, razvoj je bil neverjetno hiter, menjavala sta se močna vpliva vzhoda in zahoda. Sprva so bila osnovna oblika združevanja in delovanja fizikurna društva po sovjetskem vzoru. V šestdesetih letih sta sledili decentralizacija in deetatizacija področja športne organiziranosti. Vse družbene dejavnosti so bile prenesene na pristojnosti republik, Slovenija je ugotovila, da na področju športa zaostaja za drugimi republikami. Z vrsto ukrepov se je začelo »zlato« obdobje slovenskega športa. Opredelili so se temelji za sistemsko in stalno financiranje športa, RK SZDL je sprejela konkretna »politično-strokovna« izhodišča za razvoj športa, od vzgoje v šolah do vrhunškega športa. Pospešili so gradnjo športnih objektov, raziskovalno delo in izobraževanje kadrov. Iz tega časa izhaja kopica legendarnih športnih osebnosti od Mira Cerarja, Iva Daneva, Braneta Oblaka do Bojana Križaja, Roka Petroviča in Mateje Svet. Slovenci smo se zaradi zaostajanja za drugimi iz Jugoslavije, predvsem pa zaradi potreb takratnega slovenskega nacionalističnega diskurza,²⁶ na področju najbolj priljubljenih kolektivnih športov (predvsem nogometa) usmerili v nekakšne »tržne niše«, kjer smo bili lahko »prvi na vasi«, sčasoma pa so slovenski športniki v nekaterih individualnih športih dosegli svetovno veljavo.

Šport v Sloveniji je bil glede na ostale socialistične države relativno neodvisen in samostojen, še vedno pa s prepoznavnim pečatom tako imenovanega samoupravnega socialističnega modela ureditve, ki ga je še najbolj opisal Marjan Rožanc v svojem eseju *Planica*: »Če imamo Slovenci na katerem koli družbenem področju življenja trdno izdelane in splošno sprejete kriterije, potem jih imamo prav gotovo v telesni kulturi. Tu imamo povsem jasno zapisano, preverjeno in potrjeno, da bomo razvijali samo tisto telesno kulturo, ki bo izboljševala zdravstveno stanje celotnega naroda, ki nam bo pomagala razvijati naše produkcijske sposobnosti in obrambno moč naroda, skratka, množično telesno kulturo, iz katere naj organsko rastejo vrhunski športniki in vrhunski dosežki« (Demon Marjana Rožanca, 1994:79). Kot je ugotovil tudi Rožanc, pa je bil slovenski vrhunski šport kljub zgornji definiciji elitističen in ekskluzivističen, o tem več

²⁵ Tik pred vojno je Telovadno društvo Sokol imelo približno 40 000 članov, okoli 85 % jih je sodelovalo v NOB (Šugman, 1997:106).

²⁶ Več o tej preusmeritvi in redefiniranju nogometa v takratnem času sledi v poglavju 4.2, Šport in slovenska nacionalna identiteta v času druge Jugoslavije.

v naslednjem poglavju. Slovenski športniki so do leta 1991 v članskih kategorijah na svetovnih prvenstvih osvojili 359 kolajn v enaindvajsetih panogah (Šugman, 1997:112). Dejstvo je, da je bil slovenski šport do osamosvojitve leta 1991 pod vplivom komunistične ideologije, značilno je bilo poudarjanje tako imenovane »vseljudske narave športa«, na ravni vrhunskega športa pa državni profesionalizem. Čeprav je bil vpliv ideologije in sistema mnogo manjši kot v realsocialističnih državah za železno zaveso, je s spremembo družbenopolitičnega sistema in hkrati z osamosvojitvijo prišlo do bistvenih sprememb. Po vzoru zahodnega ali kapitalističnega modela in pojmovanja športa so v ospredje stopile naslednje značilnosti:

1. zakon ekonomike (sistem daj-dam),
2. komercializacija športa,
3. partnerstvo med državo in zasebnim kapitalom pri financiranju športa

(Šugman, 1998:14).

Za samorefleksijo Slovencev, ki so z osamosvojitvijo postali nacija, za kolektivne vrednote, za samopodobo in stereotipe, ki jih gojimo proti drugim nacijam, je bilo izjemno pomembno, da slovenski vrhunski športniki od leta 1991 nastopajo pod lastno zastavo in grbom, tekmujejo za Slovenijo. Mednarodni olimpijski komite je 5. februarja 1992 sprejel Olimpijski komite Slovenije kot polnopravnega člana. Slovenci smo ponovno »odkrili« čare kolektivnih športov, spoznali in občutili pravo nogometno evforijo ob uvrstitvi reprezentance na evropsko prvenstvo leta 2000 in na svetovno prvenstvo leta 2002. Tudi v nekaterih evropskih klubskih tekmovanjih (košarka, rokomet) so slovenske ekipe dosegle odmevne rezultate in si pridobile naklonjenost javnosti. Medtem pa nekatere druge športne panoge ne doživljajo razvoja, nasprotno, celo nazadujejo. Kljub temu, da ima Slovenija zakon o športu in nacionalni športni program, športna infrastruktura marsikje propada, kar kaže na to, da se športna politika še vedno nahaja globoko v tranziciji in da razmerja in strategija še zdaleč niso urejeni in postavljeni. Najbolj bode v oči propadanje kraja mitoloških razsežnosti za Slovence, Planice, in odsotnost nacionalnega stadiona, ki bi bil narodu v ponos in bi imel veliko težo na področju simbolne identifikacije. Slovenija sicer za šport namenja 0,27 % BDP, v državi pa je bilo, leta 2.000, 88.000 športnikov vrhunskega in tekmovalnega razreda (vir: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport).

Sodobni vrhunski šport je v prvi vrsti posel, glavni akterji so profesionalci, tudi v »tranzicijski« Sloveniji se pogled na šport spreminja, delno pa kljub temu ostaja domena nacije, nacionalnega. Ker šport zajema in vseskozi prodira na tako rekoč vsa področja družbenega življenja, od ekonomije do politike, vse le ni prepuščeno zakonom trga, ampak ima pomembno vlogo tudi država.

Ločimo dva osnovna modela ali pogleda na šport: antropocentričnega in darvinističnega:

1. Antropocentrični pogled postavlja v središče človeka, njegove potrebe in interese. Šport naj bi bil veliko več kot le tekma. Vloga tekme je podrejena plemenitejšim smotrom, humanizaciji, naravni človekovi želji po uveljavitvi. Sodobni vrhunski šport se vse bolj oddaljuje od pravkar opisanega pogleda.
2. Darvinistični model temelji na športu kot tekmi. Ta teorija poudarja izid in glorificira zmago kot izključno in najpomembnejšo stvar v športu. Posledici sta močna profesionalizacija in komercializacija, v državah s takšnimi izhodišči se po mnenju finskega sociologa Kelavija Heinile bije »boj za obstanek« kot v Darwinovi teoriji o ohranitvi vrst in njihovega boja za obstoj (Heinila v Šugman, 1998:24).

Prav darvinistični model je v svetu dandanašnjega vrhunškega športa, vključno s slovenskim, temeljni selekcijski kriterij. V nadaljevanju me bo bolj zanimal fenomen tekmovanja že selekcioniranih ekip in posameznikov ter predvsem navidez pasivnih skupin, ki se z njimi identificirajo. Agon na tekmovališču ima za seboj veliko širše dimenzije in imperitive kot le zmago v neki igri z določenimi pravili. »Šport je postal izraz nacionalne borbe, športniki pa predstavniki svojih nacij« (Orwell v. Plesec Doupona, 2002:28).

4. ŠPORT IN SLOVENSKA NACIONALNA IDENTITETA

Na začetku osrednjega dela mojega diplomskega dela bom najprej poskusil strniti osnovne značilnosti in okoliščine v izgradnji slovenske nacionalne identitete in najpomembnejše značilnosti športa kot družbenega pojava in razvoja športa v Sloveniji.

Temeljne značilnosti slovenske nacionalne identitete:

1. Slovenska narodna zavest in identiteta sta se vzpostavili na temelju jezika; literatura ima izjemno težo, s tem pa tudi kultura, duhovnost.
2. Religija ima večplastno vlogo in pomen. Od zgodovinskega spomina travmatičnega pokristjanjevanja preko dejstva, da so vsi sosednji narodi katoliški, reformacije s prvo slovensko pisano besedo, vrnitve katolištva in z njim dogmatizma, ustaljenega in samoumevnega načina življenja, preko poudarjanja različnosti z drugimi jugoslovanskimi narodi in krščanske mentalitete kot dela naše »evropskosti«, do nenazadnje katolicizma v smislu njegove glorifikacije duhovnosti in omalovaževanja vsega telesnega.
3. Odsotnost lastnih vladarjev in mitologija osvoboditeljstva sta porodili mnogo mitskih herojev in zgodb, tudi zaradi odsotnosti politike je njeno mesto prevzela kultura, vseeno je ostal kompleks hlapčevstva.
4. Slovenski etnični teritorij se je vseskozi krčil, boleče izgube so pustile sled tudi v nacionalni identiteti in stereotipnem dojemanju narodov, ki so nam teritorij odvzeli, poleg tega ozemlje, ki ga imamo danes, idealiziramo (»najlepši košček sveta«, prelepe gore, zeleni gozdovi ...).
5. Kompleks majhnosti, ki je aktualen v vsej zgodovini slovenstva. Včasih obkroženi z močnimi sosedi, neenotni, nemočni, podjarmljeni, tudi v Jugoslaviji v manjšini - tako jezikovno kot po družbeni in politični moči in končno od komunistične dediščine opešana mala nacija, prepuščena na milost in nemilost postmodernega globalizacijskega in integracijskega »mainstreama«.
6. Iz (občutenja) majhnosti nenehna potreba po identifikacijah in iskanju skupnega z drugimi narodi in hkrati po diferenciacijah za potrebo ohranitve lastne samobitnosti. Tu je treba poudariti tako rekoč popolno pragmatičnost nacionalističnega diskurza in konstrukcije identitete, ki se seveda nenehno

spreminja, od slovanofilstva do »germanstva« v nas, od diferenciacije od Nemcev, Avstrijcev, Italijanov, do odmika od Jugoslovanov, predvsem zaradi njihove naraščajoče imigracije v Slovenijo v obdobju druge Jugoslavije.

7. Nikoli v zgodovini nismo imeli močnega in številnega meščanstva, ki je konec koncev ustvarilo narode. Slovenci smo bili vedno večinoma kmetje, zato je v slovenski nacionalni identiteti prisotna tudi idealizacija kmetstva in kmečkega načina življenja (pošteno trdo delo, ljubezen in navezanost na zemljo, preprostost, nepokvarjenost, praktičnost ...),
8. Vsak nacionalistični diskurz vključuje tudi tezo o narodovi superiornosti; v času druge Jugoslavije smo jo opravičevali predvsem z ekonomsko razvitostjo, danes, ko se »merimo« z Evropo, se kot manj razviti počutimo manjvredne.
9. Pozna pridobitev nacionalne države in hkrati prehod iz komunizma v parlamentarno demokracijo imata dve najbolj opazni posledici v slovenski nacionalni identiteti: nenehno menjavanje razmerja moči med diferenciacijo in identifikacijo, premoč prve vodi k izgubi samobitnosti (vdor tujega jezika v slovenščino, raznovrstne identifikacije na nadnacionalni in podnacionalni ravni, prihod tujega kapitala, ki postavlja »pravila igre« ...), premoč druge vodi k samozadostnosti, zaprtosti, agresivnemu nacionalizmu, ksenofobiji. S tem je delno povezano tudi nekakšno tekmovanje dveh sklopov vrednot: nacionalizma in republikanstva, sam vidim to dvojnost v pojmih Slovenec/-ka in slovenski/-a državljan/-ka. Čeprav je Slovenija etnično zelo homogena država, sta ta dvojnost in tekmovanje teh dveh totalitet zelo pomembna (mogoče še bolj!).
10. Za aktualni trenutek, za nekakšen presek med postmodernizmom in postkomunizmom, v katerem živimo, so značilni glorifikacija vsega zahodnega, kult potrošništva in kriza iskanja novih identitet. Polje »množične kulture« je na področju identifikacije postalo najpomembnejše.

Temeljne značilnosti športa in razvoja športa v Sloveniji:

1. Pogoje in vzroke za nastanek športa lahko iščemo v fizioloških lastnostih človeka in v dejstvu, da je »kulturna evolucija« prehitela biološko evolucijo.

2. Prvi zametki sodobnega športa segajo v obdobje prastarih civilizacij približno 5.000 let pr. n. št., najpomembnejši temelj za razvoj, vrednotenje in pomen sodobnega športa je bil antični šport v stari Grčiji.
3. Čeprav je bilo življenje v srednjem veku zapolnjeno z igro, klasičnih športnih tekmovanj po antičnem vzoru ni bilo vse do razvoja srednjeveškega meščanstva in zatona verskih dogem ter fevdalnega absolutizma, cerkev je zatirala telesno urjenje in igro, ki temelji na moči, če ta ni služila plemiški vzgoji.
4. V obdobju renesanse in humanizma so se spomnili na antične dosežke in šport ter jih povezali s takratnimi oblikami družbenega življenja, moderni šport je nastal v Angliji v obdobju zgodnjega kapitalizma.
5. Postopno so se v športu oblikovali profesionalni odnosi, od tu naprej se je šport razvijal v smeri vse bolj resnega dojetanja igre in tekmovanja, ob koncu 19. stoletja so se športne panoge začele povezovati v mednarodne športne zveze, sledila je oživitev olimpijskih iger.
6. O športu med Slovenci lahko govorimo šele od konca devetnajstega oziroma začetka dvajsetega stoletja naprej, s krepitvijo meščanstva in reformacijo družbenega življenja. Ker je bilo slovensko meščanstvo maloštevilno in zaradi kasnejšega prehoda v kapitalizem z industrijsko revolucijo so Slovenci sodobni šport spoznali s približno stoletno zamudo (v Angliji že konec 18. stoletja).
7. Po drugi svetovni vojni sta na razvoj športa bistveno vplivali dve stvari: komunistična ideologija in njeno vrednotenje športa ter slovenski nacionalistični diskurz, usmerjen proti imigrantom in življenju v okviru Jugoslavije.
8. Z osamosvojitvijo Slovenije športniki nastopajo pod zastavo in simboli svoje nacije, s spremembo družbenega sistema je prišlo do bistvenih sprememb na področju športa; zakon ekonomike, komercializacija, partnerstvo med državo in zasebnim kapitalom na področju financiranja vrhunškega športa.
9. Šport je v postmoderni družbi zavzel osrednje mesto v tako imenovani množični, popularni kulturi, njegov kolektivni javni apel in spektakularizacija le-tega skozi množične medije porajata močne identifikacijske učinke.

10. Največja športna spektakla globalnih razsežnosti sta olimpijske igre in svetovno prvenstvo v nogometu, najpriljubljenejši športi so na področju doseganja vrhunskih rezultatov postali tudi elitni v ekonomskem smislu, male nacije težko najdejo mesto na največjih športnih spektaklih, hkrati prihaja do internacionalizacije športnih ekip, ki so postale podjetja in delniške družbe. Manj razviti (priljubljeni) športi ostajajo pod okriljem države in le delno ekonomskih subjektov.

Na osnovi zgoraj opisanih temeljev bom opisal nekaj najpomembnejših in najbolj značilnih primerov oblikovanja slovenske nacionalne identitete skozi šport in vrednotenja posameznih športov skozi prizmo trenutnih teženj po identifikaciji in diferenciaciji.

4.1 . PRVI VPLIVI ŠPORTA NA IDENTITETO SLOVENCEV IN SLOVENSTVA - FENOMEN SOKOLSTVA

Po neuspešni realizaciji programa Zedinjene Slovenije je bilo slovensko politično in narodno organiziranje omejeno na ustanavljanje raznih društev, v tem obdobju »slovenskega narodnega gibanja« so se začela ustanavljati slovenska kulturna društva, čitalnice in telovadna društva. Slovenci so leta 1863 v Ljubljani ustanovili svoje prvo telovadno društvo »Južni Sokol«, kasneje le »Sokol«. To je bil velik politični in kulturni dogodek v slovenski zgodovini. Sokolstvo je bilo gibanje, katerega pomen je segal daleč preko gole telovadbe, cilj je bil sicer v nekakšnem telesno in etično-duhovnem vzgajanju na temelju redne in sistematične telesne vadbe. Društvo je bilo deklarirano kot vsenarodna nadstrankarska svobodomiselna organizacija, dostopna vsem Slovencem oziroma Jugoslovanom. Najpomembnejši je bil narodno obrambni pomen kot odgovor na krepitev centralizma v takratni monarhiji. Ustanovitelja sokolstva sta bila Čeha Miroslav Tyrš in Jindrich Fugner. Prav po češkem sokolstvu se je zgledovalo sokolsko gibanje pri nas, sicer je gibanje s tem imenom zraslo pri vseh slovanskih narodih v monarhiji in v takratni Rusiji. Sokol sta podpirali obe takratni slovenski politični struji, staroslovenci in mladoslovenci.²⁷ Sokol naj bi branil kapital in nacionalne interese

²⁷ Staroslovence je takrat vodil Janez Bleiweis, mladoslovence pa Fran Levstik.

Slovencev pred nemškimi kapitalom in nemškimi interesi, ki so se na simbolni ravni uveljavljali tudi preko telovadnih društev in gibanj; nemške telovadne organizacije so se imenovale turnerji. Kasneje se je zaradi trenj med omenjenima skupinama pod Levstikovim vodstvom razvilo levo demokratično krilo, ki se je s svojim programom naslonilo na kmeta, delavca in malega človeka. Glavne ideje so bile svobodna zveza južnoslovanskih narodov, njihova združitev, svoboda in nacionalni obstoj Slovencev (Šugman, 1997:93). Klerikalci so kot protiutež Sokolu ustanovili novo telovadno organizacijo, ki so jo poimenovali Orel. Sokol je za kratek čas postal izključna domena liberalcev, kmalu pa je prišlo do povezave s klerikalci in do obnove sloge, ki je bila bistvena za takratni slovenski nacionalistični, ali boljše rečeno, panslavistični diskurz skozi športno združevanje. »Korist naroda mora biti vedno nad koristjo stranke,« je bila ena od temeljnih vrednot slovenskega sokolstva. Leta 1905 je bila ustanovljena Slovenska sokolska zveza, ki je imela leta 1913 115 društev. Preko združevanja z namenom množične, nekakšne mehanske telovadbe je šlo predvsem za politično organiziranje, z namenom identifikacije z ostalimi slovanskimi narodi in diferenciacije od nemške vladajoče večine v habsburški monarhiji, sokolstvo je bilo tako pomemben temelj za nastanek Jugoslavije. V Zagrebu je bil 26. januarja 1919 sestanek predstavnikov vseh jugoslovanskih nacionalnih sokolskih zvez. Pomenil je prvi korak k ustanovitvi združenega jugoslovanskega sokolstva. Jugoslovansko združenje sokolov naj bi na federativni način združilo hrvaško, srbsko in slovensko sokolstvo, ohranilo njihovo narodno avtonomnost in lokalni način organiziranja. Vse tri nacionalne zveze naj bi se sicer razpusstile in se ustanovila nova, široka jugoslovanska zveza, vendar naj bi ustanove na dotedanjih sedežih v Ljubljani, Zagrebu in Beogradu ohranile samostojna tajništva in tehnične odbore, da bi lažje reševali probleme, ki nastajajo zaradi nacionalnih in drugih razlik med posameznimi pokrajinami. Sklepi, sprejeti na zagrebškem sestanku, kasneje v glavnem niso obveljali; prikaz takratnih razmer pa odkriva, da se je slovenskemu sokolstvu obetal ponoven boj, tokrat ne z Avstrijci, ampak s Srbi. Z odpravo nacionalnih zvez je bila postavljena zahteva, da morajo vsa društva iz imena izpustiti nacionalne oznake, hrvaške, srbske ali slovenske (povzeto po <http://www2.mf.uni-lj.si/~orazen/Index.htm>, 18.05.2003). Slovensko sokolsko društvo se je tako preimenovalo v Jugoslovansko sokolsko društvo, z izgubo nacionalnega značaja gibanja pa se je začel tudi njegov zaton. Naslednji udarec je bila izguba Trsta in Primorske po prvi svetovni vojni in poraz na koroškem plebiscitu leta 1920.

»Ves september leta 1920 je sokolska organizacija vztrajno osveščala slovenski narod o pomenu plebiscita, o nuji, da se koroški Slovenci odločijo za skupno državo, takratno Kraljevino SHS. Iz dneva v dan so se vrstili članki, predvsem v Sokolskem glasniku. V nedeljo, 26. oktobra, so vsa sokolska društva priredila t. i. koroški dan. Na ta dan so imeli predavanja o plebiscitu, pripravili so manifestacijska zborovanja in zbirali prostovoljne prispevke za Korošce. Osrednja prireditev je bila v ljubljanskem Narodnem domu; tam so govorili zastopniki Korošcev. Plebiscit je bil 10. oktobra. Uradni rezultati so govorili, da se je za Avstrijo odločilo 59 odstotkov, za Jugoslavijo 41 odstotkov vprašanih. Izmed približno 35.000 glasovalcev se jih je okoli 20.000 izreklo za Avstrijo. Koroška je bila izgubljena. Poslednji veliki projekt, za katerega je legendarni predsednik slovenskih sokolov, dr. Ivan Oražen, živel, je propadel. Polet sokolov je izgubil višino, pristrižena so jim bila krila« (<http://www2.mf.uni-lj.si/~orazen/Sokolstvo.htm>, 18.05. 2003).

Po nastanku Kraljevine SHS sta osrednja ideološka problema, okoli katerih je zraslo slovensko sokolstvo, rešitev nacionalnega vprašanja ter kulturna in politična osvoboditev, z razpadom Avstro-Ogrske odpadla. Ker je bilo sokolstvo zgrajeno na meščanskih temeljih, sta ga s slovenske družbeno-politične scene dokončno odplaknila zmagoviti pohod proletariata in komunistična oblast. V fenomenu sokolstva vidim sledeče pomembne dejavnike za oblikovanje slovenske nacionalne identitete:

1. sokolska ideologija je ob telesni kulturi vzpodbujala narodno in kulturno zavest,
2. s pojavom sokolstva se je začel izničevati slabšalen odnos do telesa in telesnosti, ki je izviral iz prevladujočega katolicizma,
3. sokolstvo je prvi pojav izražanja nacionalističnega diskurza in nacionalne identifikacije skozi šport med Slovenci, konkretno diferenciacije od Nemcev, Avstrijcev in iskanju skupnega s slovanskimi narodi (bratstvo, kri, kultura, jezik), s slednjim je izražen tudi vseskozi prisoten kompleks majhnosti,
4. sokolstvo je porodilo, omogočilo prva tekmovanja slovenskih športnikov v mednarodnem merilu; tekmovanja na vsesokolskih izletih, evropska tekmovanja v gimnastiki (Slovenska sokolska zveza se je včlanila v Mednarodno gimnastično organizacijo že leta 1905) in seveda nastop slovenskih športnikov na olimpijskih igrah - sokol, zlati olimpijec Leon Štukelj, še danes velja za enega od slovenskih mitskih športnih herojev.

In nazadnje: ne smemo pozabiti, da je sokolstvo nastalo zgolj in samo zaradi težnje po diferenciaciji od nosilcev represije v Monarhiji, torej Avstrijcev in Nemcev, in želje po identifikaciji s slovanskimi narodi. Prvo slovensko športno društvo, ki je Slovincem omogočilo mednarodna športna tekmovanja, je torej le prvi športni »otrok« slovenskega nacionalističnega diskurza.

4.2. ŠPORT IN SLOVENSKA NACIONALNA IDENTITETA V OBDOBJU DRUGE JUGOSLAVIJE – RAZVREDNOTENJE NOGOMETA IN VZPON ZIMSKIH ŠPORTOV

V obdobju SFRJ se bom v proučevanju medsebojne odvisnosti slovenskega vrhunškega športa in nacionalne identitete omejil le na dva, po mojem mnenju najočitnejša in najpomembnejša fenomena: vrednotenje in odnos do nogometa in silovit vzpon individualnih, predvsem zimskih športov.

4.2.1. RAZVREDNOTENJE NOGOMETA

Nogomet, kot najbolj priljubljen šport na svetu v veliki večini še posebej evropskih družb z naskokom, tako rekoč od njegovega nastanka leta 1863 naprej, zaseda prvo mesto na lestvici »naj« športov, tako po gledanosti kot po igranju in še posebej po vrednotenju tega »športa športov«. Nogometna tekma presega športne dimenzije, saj je tudi politični, gospodarski, kulturni, družabni dogodek. Nekateri raziskovalci celo vidijo vzporednico med vlogo religije v 19. stoletju in športa, predvsem nogometa v sodobni družbi kot Marxovega »opija množic« (Sut Jhally v Stankovič, 2002:66), Marjan Rožanc o nogometu razmišlja v eseju z naslovom *Maša dvajsetega stoletja*. In res: finalno tekmo Eura 2000 med Francijo in Italijo si je ogledalo 105 milijonov Evropejcev, kar je dvajsetkrat več, kot jih gre k nedeljskim mašam (Letica v Plesec in Doupona, 2002:26). Nogomet je torej idealno področje za kolektivno uveljavitev in občutek pripadnosti, identitete.

V Sloveniji so nogomet spoznali na začetku dvajsetega stoletja, navdušeno so ga »pograbili« predvsem dijaki, ki so bili naveličani dolgočasne mehanske šolske telovadbe, kmalu se je začelo klubsko organiziranje in po drugi svetovni vojni na tem

področju nismo nič zaostajali za ostalimi deli Jugoslavije, čeprav je tradicijo iz predvojnega delovanja ohranil en sam klub – ljubljanski Slovan. Predvsem nepremišljeno ustanavljanje novih in novih klubov in s tem velika razpršenost najkakovostnejših igralcev sta povzročila, da se slovenski klubi niso mogli uspešni kosati z ostalimi moštvi jugoslovanske lige. V takratno prvo zvezno nogometno ligo se je uvrščal en, največ dva slovenska kluba,²⁸ veliko pove tudi podatek, da so od leta 1945 do leta 1970 za jugoslovansko nogometno reprezentanco zaigrali le trije Slovenci.²⁹ Kljub temu je nogomet v slovenski družbi užival visok ugled in veljavo. Olimpija je bila v svojih najboljših sezonah celo eden izmed prestižnih simbolov slovenskega športa. S pomočjo vse bolj številnih igralcev iz drugih republik so prišli tudi nekateri odmevni uspehi.³⁰ Marjan Rožanc, eden redkih slovenskih intelektualcev, filozofov, ki se je veliko ukvarjal z razmišljanjem o športu in še posebej o nogometu, je bil v šestdesetih letih na nogometnih tribunah v družbi skoraj vse slovenske inteligence, nogometna tekma pa je bila sestavni del kulture in narodnega subjekta (Tomc v Plesec in Doupona, 2002). Leta 1964 so na derbiju med Olimpijo in Mariborom prodali skoraj 20.000 vstopnic (povzeto po Plesec in Doupona v Stankovič, 2002:73).

Razmere pa so se v naslednjem desetletju močno spremenile. Na stadione so prihajali v glavnem le še imigranti iz drugih republik Jugoslavije, ki so prišli navijati za svoje rojake, tako v dresih slovenskih kot v dresih gostujočih klubov. Slovenski nogomet je v vseh pogledih, od infrastrukture do igrskega kadra, dela v klubih in klubskih uspehov ter nenazadnje obiskanosti in gledanosti tekem, tonil vse nižje. Marjan Rožanc je tiste čase opisal: »Tukajšnja nogometna tekma in tukajšnji stadion sta dokaz, da nismo več kulturni, predvsem pa, da nismo več narod in da nič nočemo, da smo nogomet prepustili socialnemu dnu, v katerega se pogrezamo vsi po vrsti, in je zato le izraz zagrenjenosti, maščevalnosti, izrinjenosti na rob življenja ...« (Rožanc v Plesec in Doupona, 2002:20). Kaj se je zgodilo, da je najpopularnejša oblika množične kulture na svetu v Sloveniji skorajda izumrla?

²⁸ V jugoslovansko prvo zvezno ligo sta se uvrščala Olimpija in Maribor.

²⁹ Edini trije Slovenci, ki so v obdobju od leta 1945 do leta 1970 igrali za jugoslovansko nogometno reprezentanco, so Edi Hočevar, Ivan Toplak, Brane Oblak (vir:www.nzs.si, 20.05. 2003).

³⁰ Olimpija se je v sezoni 1969/70 uvrstila v finale jugoslovanskega pokala ter se uvrstila v evropski pokal pokalnih zmagovalcev (vir:www.nzs.si, 20.05. 2003).

Zaradi pravkar opisanega stanja v slovenskem nogometu ob koncu sedemdesetih let prejšnjega stoletja in zaradi še nekaterih okoliščin, ki jih bom opisal v nadaljevanju, je prišlo do redefiniranja pomena in vrednotenja nogometa. Nogomet za Slovence (večino njih) ni bil več normalen in najbolj priljubljen ter najrazvitejši šport na svetu, temveč šport za nižje socialne sloje,³¹ zaradi njegove »fizične« dimenzije in vseh umazanih obračunov na igrišču in izven njega pa je bil nogomet razglašen tudi za neumen šport, šport za »Bosance«, kot smo takrat imenovali kar vse priseljence z drugih območij Jugoslavije. Takšno prevladujoče javno mnenje o nogometu so zgradili najmočnejši oblikovalci le-tega, to pa so (tudi) tisti intelektualci, ki so skupaj z Marjanom Rožancem le deset let pred tem uživali na nogometnih stadionih. Najmočnejši »opinionmakerji« oziroma tvorci slovenske nacionalne identitete so bili kot v vsej zgodovini slovenstva kulturniki, literati. Znova je ob odsotnosti oziroma nemoči politične elite procese identifikacije in diferenciacije oblikovala kulturna elita. Naslednji dve športno-nogometni dejstvi v sedemdesetih in osemdesetih letih sta povzročili eno najmočnejših oblik simbolnega izražanja slovenskega nacionalističnega diskurza:

- Slovenci smo v nogometu na vseh področjih krepko zaostajali za vsemi v Jugoslaviji,
- vse več igralcev (in gledalcev) v slovenskih klubih je prihajalo iz drugih republik Jugoslavije.

Če omenjeni dejstvi povežemo s takratno potrebo ali težnjo po odmiku od »Balkana«, ki sem jo opisal že v poglavju o zgodovinskih temeljih in razvoju slovenske nacionalne identitete, dobimo vzrok za izrazito slabšalen pomen nogometa, ki si ga je ta šport med Slovenci prislužil v zgoraj omenjenem obdobju. Ker vsak nacionalistični diskurz vsebuje tezo o narodovi superiornosti (takrat je slovenski nacionalistični diskurz superiornost do ostalih v Jugoslaviji črpal iz ekonomske razvitosti in premoči), in ker je bilo zaradi naraščajočega števila »jugo« imigrantov vse več teženj po diferenciaciji od njih, celo ksenofobiji, je bila slovenska nogometna nemoč za slovensko nacionalno identiteto naravnost neznosna. Da je slovenski nacionalizem tako močno udaril po nogometu, gre pripisati tudi širšim družbeno-političnim okoliščinam. Slovenski nacionalizem se v večnacionalni komunistični državi seveda ni mogel izražati in

³¹ Poudarjal se je predvsem delavski izvor nogometa.

uveljavljati prek formalnih vzvodov, torej v prvi vrsti politike,³² temveč le skozi številne simbolne geste (povzeto po Stankovič, 2002:68). Ker je v tem obdobju prišlo prvič v zgodovini slovenske nacionalne identitete do popolnega obrata v identifikaciji in diferenciaciji,³³ s(m)o v nogometu našli in poudarili vse tisto, s čimer nismo hoteli imeti opravka. Redoljubni, marljivi, odgovorni, delovni, pošteni, čisti, urejeni Slovenci zdaj niso hoteli imeti nič skupnega z »umazanimi nogometnimi triki in simulacijami, zakulisnimi podkupovanji, skorumpiranimi sodniki, nasilnimi in primitivnimi brcanji v glave, nečednimi strastmi, pretepi na nogometnih igriščih in ob njih, skratka, s tem neumnim športom.« Spremljanje in igranje nogometa smo prepustili »Bosancem«, »čifurjem«. Takšno vrednotenje nogometa je torej služilo reprodukciji in legitimizaciji simboličnih in praktičnih izključevanj imigrantov (Stankovič, 2002:70). »Ena od najbolj značilnih skupnih točk nacionalističnih diskurzov so procesi poudarjanja diferenciacije« (Woodward v Stankovič, 2002:69). Slovenski nacionalistični diskurz je uničil slovenski nogomet. Svetovni šport številka ena – nogomet je bil še tik pred neverjetnimi uspehi reprezentance, leta 1998 med Slovenci na lestvici najbolj priljubljenih športov na dvanajstem mestu (Jošt v Plesec Doupona, 2002:17).

Degradacija nogometa za potrebe negativnega nacionalizma, ki je šla celo tako daleč, da je zanimanje za nogomet veljalo za znak kulturne zaostalosti, je bila torej uspešna. Kljub temu, da so ekonomsko najrazvitejši evropski narodi, s katerimi smo se Slovenci začeli identificirati in jih idealizirati, dobesedno noreli za nogometom. Tam je (bil) nogomet »najpomembnejša postranska stvar na svetu«, najbolj razširjena igra, eno najpomembnejših področij kolektivne afirmacije. Toda tudi tako očiten paradoks ni prišel do izraza nasproti pragmatičnemu in že tako iracionalnemu nacionalističnemu diskurzu. Navsezadnje je vsak proces identifikacije in diferenciacije izpeljan preko čustvenega, stereotipnega, mitskega dožemanja sveta. Edini intelektualec med nogometaši, že tolikokrat omenjeni Marjan Rožanc, pa je slovenski slabšalni odnos do nogometa opisal: »Vprašajmo se torej, kako je pravzaprav s temi našimi duhovnimi

³² Takratna družbeno-politična ureditev je slonela na marksistični ideologiji, ki je nacionalizem opredelila kot buržoazno ideologijo. Poleg tega je bil v večnacionalni Jugoslaviji nacionalizem glavni »strah« vladajočih elit, ki so v njem (upravičeno) videle nevarnost razpada države, zato je bil osnovni jugoslovanski aksiom in parola Bratstvo in enotnost.

³³ Slovenci smo začeli poudarjati našo edinstvenost različnost od ostalih narodov Jugoslavije ter začeli iskati in izpostavljati skupne točke z Avstrijci, Nemci, razvito Evropo.

vrednotami, če je v njihovih okvirih privrženost in navdušenje sto in sto tisočev, ki od nedelje do nedelje preplavljajo svet, le nekaj nerazumnega in manjvrednega?» (Rožanc v Tomc, Plesec in Doupona, 2002:1). In še: »Če se Slovenci kot narod že hočemo razvijati še naprej, potem se seveda ne smemo še naprej vihati navznoter in se zadovoljevati z introvertiranostjo alpskega geta. Sprejeti moramo vsak izziv in se spustiti v konfrontacijo in boj. Zato pa je kot zanalašč nogomet kot najbolj razširjena in tudi strokovno najbolj razvita športna panoga na svetu, nogomet kot kolektivna športna panoga z neslutnimi integrativnimi močmi, v kateri merijo svoje kulturne, ekonomske in politične moči najrazvitejši narodi na svetu. Pomeniti nekaj v nogometu – pomeni zares biti« (Rožanc v Plesec in Doupona, 2002:104).

Rušilne posledice slovenskega nacionalističnega diskurza, kljub »slovenski nogometni pravljici«, v nogometu čutimo še danes; zgovoren dokaz je, da še vedno edini v Evropi nimamo nacionalnega stadiona, ki bi ustrezal minimalnim kriterijem mednarodne in evropske nogometne zveze. To pa še ni konec posledic najmočnejšega vpliva slovenske nacionalne identitete na razvoj športa v zgodovini. V družbi prevladujoče vrednotenje in stereotipi se preko primarne in tudi sekundarne socializacije prenašajo na nove rodove.³⁴

4.2.2. VZPON ZIMSKIH ŠPORTOV

V skladu z obratom slovenske nacionalne identitete stran od »Balkana«, se je ta zgradila večinoma na poudarjanju, idealiziranju in privzemanju značilnosti najsevernejše, »najčistejše«, najrazvitejše, »najlepše« regije – Gorenjske. Gorenjska narodna noša je slovenska narodna noša, gorenjska narodno-zabavna glasba je slovenska narodno-zabavna glasba, gorenjske gore so slovenske gore – kar naenkrat je bila cela Slovenija nekakšen »alpski biser«, idealizirane lastnosti tamkajšnjih ljudi so postale lastnosti oziroma vrline Slovencev – delovni, marljivi, čisti, pošteni, skrbni, navezani na »rodno grudo« ... in športi, ki so bili zaradi naravnih danosti značilni za Gorenjsko, so postali slovenski nacionalni športi z največjo identifikacijsko močjo. Le kdo se ne spomni

³⁴ Če si privoščim malo karikiranja; seveda ata Janez svojega Mihca ni usmeril v neumen, umazan, nepošten šport, ki ga igrajo sami južnjaki. Degradiranje nogometa je služilo kot simbol legitimiranja in

televizijskih prenosov smučarskih tekem za svetovni pokal, ko smo v šolah prekinili pouk in v tovarnah ustavili stroje ter se zgrnili pred ekrane. Mladi Tržičan Bojan Križaj, ki je leta 1975 postal evropski mladinski prvak, leta 1980 pa je osvojil prvo zmago na tekmi svetovnega pokala, je postal športni idol in nacionalni junak številka ena. Z ogromnim zanimanjem javnosti, večjim prilivom tekmovalcev, boljše organiziranostjo so tudi številni drugi slovenski smučarji dosegali vrhunske rezultate in slovensko smučanje se je prebilo v svetovni vrh,³⁵ slovenski nacionalni šport je bil ustoličen daleč na vrhu vseh športnih panog. Svoje je prispevalo tudi podjetje Elan, simbol slovenske ekonomske razvitosti, verjetno edina socialistična tovarna športne opreme, ki je delovala povsem po pravilih kapitalizma oziroma trga.³⁶

Smučanje in še nekateri zimski športi so postali sredstvo diferenciacije od ostalih Jugoslovanov, tako kot redefiniranje pomena nogometa. Vzpon smučanja in zaton nogometa sta torej povezana – s konstrukcijo nove slovenske nacionalne identitete. Marljiv, čist, urejen, ekonomsko razvit alpski narod – Slovenci - smo se merili v za nas primernih športih z »družino«, do katere je nov slovenski nacionalistični diskurz gojil močne identifikacijske učinke (alpske, razvite države: Avstrija, Nemčija, Švica, Italija ...).

Če sem sokolstvo poimenoval prvi »športni otrok« slovenskega nacionalističnega diskurza, lahko slovensko fascinacijo z zimskimi športi oziroma smučarsko evforijo razglasim za drugega. In če sem se ob pregledu zgodovinske konstrukcije slovenske nacionalne identitete oprl (tudi) na kulturo, bom tokrat uporabil popularno kulturo, glasbo. Vse napeve, kot »Smučajmo vsi, Bojan in mi ...« puščam pri miru, ne morem pa mimo izjemne, cinične, sarkastične pesmi skupine *Lačni Franz – Bela simfonija*, ki je nekakšna kritična samopodoba slovenstva v času smučarske evforije.

dokazovanja različnosti med Slovenci in priseljenci. Slednji so svoje otroke usmerjali (tudi) v nogomet in prav ti so danes glavni tvorci »slovenske nogometne pravljice«.

³⁵ Jure Franko je na olimpijskih igrah v Sarajevu leta 1984 Slovincem in Jugoslaviji prismočal prvo »zimsko« olimpijsko medaljo, od leta 1975 do leta 2002 so slovenski alpski smučarji in smučarke osvojili 77 odličij na zimskih olimpijskih igrah, svetovnih prvenstvih, v skupnih razvrstitvah svetovnega pokala in na mladinskih evropskih ter svetovnih prvenstvih (Dekleva:2002).

³⁶ Elan je veliko pozornost posvečal oglaševanju, designu, razvoju, inovacijam in sponzoriranju ter opremljanje tudi tujih športnikov, najboljši smučar v sedemdesetih in osemdesetih letih – Šved Ingemar Stenmark je tekmoval s smučmi Elan, njegovi uspehi so bili nekako napol tudi naši.

BELA SIMFONIJA

*Bom lahko kdaj pozabil
tvoj torzo na strmini,
jeklene tetive gorenjskega orla.
pogled, ki osvaja,
junake planinskega čaja.*

*In tvoj vmesni čas,
moja kulturna katarza,
in prva beseda najmlajših Slovencev
naj ne bo mama,
ampak RC Elan.*

*In strel v tišini,
je napovedoval naš pesnik.
Zdaj dvigamo čaše in pojemo "račke",
vsi skupaj ob progi veselo jodlamo:
"Nič nas ni strah,
če so smučarji z nami."*

*Naše blontno veselje
nam greje domove,
v srcih poletje in sneg na zaslonu,
zveze so dobre, še malo
in šlo bo zares.
Danes ob enih popoldne
je padel in obležal
nekje na začetku drugega teka
junak med junaki
pri vratcih številka trinajst.*

*Lahko si obrišeš nos v mojo srajco, draga,
ne morem več gledati tvojih solznih oči.*

Kako močne korenine je pognala smučarska evforija, potrjuje tudi manj kot dve leti stara meritev javnega mnenja, ki jo je decembra leta 2001 izvedlo podjetje Gral Iteo. Na vprašanje, ali menite, da je smučanje slovenski nacionalni šport, je pritrdilno odgovorilo kar 77 % anketirancev (vir:http://www.graliteo.si/4_1_rezultati_sport.php, 24.05. 2003).

V tej smučarski evforiji prav nobenega ni niti malo motilo, da je smučanje elitističen, ekskluzivističen šport z zelo omejeno konkurenco in priljubljenostjo, odmevnostjo v

svetu, ki se v nobenem pogledu ne more primerjati z nogometom.³⁷ Stadioni so Slovincem »smrdeli«, romanja na Zlato lisico, Pokal Vitranc in seveda na skoke v Planico so dobila masovne razsežnosti.

Prav Planica pa je mit, ki si pri proučevanju povezanosti športa in slovenske nacionalne identitete zasluži posebno pozornost. »Zibelka smučarskih skokov in poletov« je z vsemi svojimi značilnostmi in pomeni za Slovence prava zakladnica povezav s številnimi miti, ki smo jih ustvarili skozi zgodovino in njihovega preseganja:

- kompleks majhnosti: imamo največjo skakalnico na svetu, »gleda nas ves svet«, Planica predstavlja nekakšen svetovljanski preblisk med vase zaprtim in samozadostnim alpskim narodom,
- idealiziranje teritorija: prelepa dolina v osrčju gora, planinski raj – to je Slovenija!
- Slovenci smo smučarska nacija: Bloke so zibelka srednjeevropskega smučanja, Planica je zibelka skokov in poletov,
- beg iz ustaljenega, samoumevnega načina življenja, ki izvira predvsem iz katolicizma – smučarski poleti so drzno in tvegano početje, lahko bi mu rekli tudi izzivanje smrti,
- praznik slovenstva v Planici obvezno spremlja narodno-zabavna glasba in vse kar sodi k slovenski kmečki veselici; trdi, samozadostni, pošteni, skromni, čisti, marljivi, varčni, bogaboječi ljudje ob veličini dogodka in kraja postanejo zapravljivi, drzni in odprti.

Marjan Rožanc je v svojem eseju *Planica* zapisal: » S Planico se malone grešno izzivanje smrti uveljavlja med sicer bogaboječimi ljudmi, elitistična športna panoga pa doživlja nereflktirano priznanje v sicer podružbljenem konceptu telesne kulture. Ta protislovni pojav pa je mogoče razumeti samo tako, da je Planica res zapisana v duši slehernega Slovenca tako globoko, da ga pretresa v njegovem bistvu in oživlja v njem celo pozabljeno ali zavrto naravo. Mit je vstal zoper mit.«

³⁷ Razsežnosti nogometnih spektaklov smo na lastni koži občutili kasneje, ob uspehih slovenske nogometne reprezentance.

Mit o Planici v narodno-zabavni pesmi *Planica, Planica*³⁸ opevajo tudi »slovenski Beatli«, Ansambel bratov Avsenik, ki si je z opevanjem gorenjske pokrajine in načina življenja ljudi prislužil status glasbenih legend, najpopularnejše slovenske glasbene skupine vseh časov. Skoraj odveč je dodati, da je njihov vzpon krepko povezan z izgradnjo nove slovenske nacionalne identitete v drugi Jugoslaviji.

Res je, da tradicija in priljubljenost smučarskih skokov v Sloveniji segata daleč pred izgradnjo nove slovenske nacionalne identitete na osnovi odmika od Jugoslavije, vendar je prav ta dala temu športu dodaten »pospešek«.

Mit o Planici je dolgo imel le eno »lepotno napako«. Odsotnost slovenskega »Ikarja«, ki bi se lahko enakovredno kosal z najboljšimi na svetu. Prvi, ki se je približal najboljšim, je postal nacionalni heroj. Janez Polda, gozdar iz Mojstrane, pošten slovenski kmečki človek - ptica je postal mitski junak. Njegova slava je bila izredna, ko je prenehal tekrovati in bil s tem odstavljen s »pedestala«, je naredil samomor (Rožanc, 1981:133). Sledili so edini slovenski svetovni rekorder Jože Šlibar, Ludvik Zajc, Bogdan Norčič in še en slovenski narodni junak, vedno nasmejani Franci Petek. Prav v »slovenski disciplini«, smučarskih skokih, je Franci Petek v italijanskem Predazzu, štiri mesece pred uradno slovensko osamosvojitvijo, osvojil naslov svetovnega prvaka. To je bil daleč najodmevnejši slovenski športni dosežek v obdobju zadnjih vzdihljajev Jugoslavije. Jugoslovanski reprezentant Franci Petek je postal svetovni prvak, prvič v zgodovini katere koli prireditve ga je bodrilo več sto navijačev, z izključno slovenskimi zastavami, ki jih takrat sploh še ni bilo.³⁹ Franci Petek je zmedenim novinarjem iz več kot tridesetih držav za nameček pojasnil, da je zmagal za Slovenijo in nikakor ne za Jugoslavijo ter da je Slovenec in ne Jugoslovan in še, da bomo vsak čas »dobili« svojo

³⁸ *PLANICA, PLANICA: Planica, Planica, / snežna kraljica! / Le kdo je ne pozna /- lepoto iz snega? Skakalci kot ptice / letijo pod nebo / in slavo Planice/ v širni svet neso. Pozdrav neustrašnim junakom daljav,/ prijateljev strmih snežnih planjav! / Slava, čast velja / vsem skakalcem tega sveta!*

Junaki Planice/ letijo kot ptice,/ spet slava gre v svet / za dolgo vrsto let!

Planica, Planica, / Še pridemo nazaj, / v Planico, Planico, / pod Ponce v zimski raj!

(vir: <http://www.spletomat.com/kazalo/avsenik#E13830>, 25.05. 2003)

³⁹ Navijači so imeli slovenske trobojnice brez rdeče zvezde in kakršnih koli drugih simbolov, opremljeni so bili torej z zastavami današnje Ruske federacije.

državo. Na področju popularne kulture je bil ta dogodek s slovenskega nacionalnega gledišča edinstven, šport pač spremlja precej več ljudi, kot notranjo ali zunanjo politiko. Sledile so reportaže največjih ameriških in evropskih televizijskih korporacij o Franciju in Sloveniji – Frenk je postal eden največjih športnih junakov v zgodovini slovenskega športa.

Dve najbolj izraziti lastnosti slovenskega športa v obdobju druge Jugoslavije sta torej neločljivo povezani s slovensko nacionalno identiteto. Slabšalni odnos do nogometa in stagnacija kolektivnih športnih panog (z izjemo košarke) ter vzpon individualnih športov, predvsem smučanja, ki je postal slovenski šport številka ena.

4.3. UMEŠČENOST IN POMEN ŠPORTA PRI OBLIKOVANJU SLOVENSKE NACIONALNE IDENTITETE V SAMOSTOJNI DRŽAVI

Nastanek slovenske nacije v pravem pomenu besede in hkrati padec komunizma sta slovenski vrhunski šport dodobra spremenila in preoblikovala, šport je dobil nekakšen pospešek, devetdeseta leta veljajo za najuspešnejše obdobje slovenskega vrhunškega športa. Športniki so začeli tekmovati pod zastavo in simboli svoje nacije, s spremembo družbenega sistema je prišlo do bistvenih sprememb; zakon ekonomike, komercializacija in partnerstvo med državo in zasebnim kapitalom na področju financiranja vrhunškega športa. Mnoge značilnosti slovenskega športa, kakopak povezane s socialno-zgodovinskimi okoliščinami njegovega razvoja in potrebami nacionalne identitete, pa so seveda ostale. Močno razvite so bile nekatere individualne športne panoge, v kolektivnih športih pa se je v veliki meri vse začelo znova. Vrhunski šport pod simboli nove države je postal eden glavnih generatorjev nacionalnega ponosa. Skoraj 90 % anketiranih v raziskavi SJM 2001/1 se je strinjalo s trditvijo »Kadar slovenski športniki dosežejo dobro uvrstitev na mednarodnih tekmovanjih, me to navda s ponosom« (Toš, Bernik, 2002:201).

Na največjih športnih dogodkih, ki so v sodobnem času tudi največji spektakli na področju množične kulture, ki je v postmoderni družbi najpomembnejši identifikacijski dejavnik, se je pojavilo ime Slovenija in novi simboli nacije. Nastope slovenskih

športnikov na olimpijskih igrah lahko označimo za najmočnejši simbolni dogodek v zgodnjem obdobju vzpostavljanja nove nacionalne identitete po pridobitvi samostojne države. Prvič so slovenski športniki nastopili pod lastno zastavo na zimskih olimpijskih igrah v Albertvillu leta 1992, sledile so tako imenovane »bronasta doba« slovenskega športa,⁴⁰ »srebrna doba«⁴¹ in »zlata doba«.⁴² V zgodovini so slovenski športniki (pod okriljem različnih držav) osvojili petdeset olimpijskih medalj, kar je, glede na številčnost naroda, zelo veliko. Vse olimpijske medalje za samostojno Slovenijo so osvojili športniki v individualnih športnih panogah.

Individualizem v športu je že od časov slovenskega nacionalističnega odmika od nogometa veljal za visoko cenjeno vrednoto, ne glede na konkurenco in razširjenost športne panoge, kjer smo bili Slovenci »zraven«. Tu bi lahko našel povezavo z nosilci izgradnje slovenske nacionalne identitete v Jugoslaviji; inteligenca je vedno prisegala na individualizem, še posebej, ker smo bili na področju kolektivnih športov usodno povezani z Jugoslavijo.

4.3.1. FENOMEN PRIMOŽA PETERKE

Čeprav smo bili Slovenci v številnih individualnih športih v svetovnem vrhu, v časih sodobnih športnih spektaklov dolgo nismo imeli nacionalnega heroja, ki bi ga lahko poimenovali »rojeni šampion«, ki bi brez »tresočne roke« v odločilnih trenutkih suvereno premagal vse tekmece. Tudi Marjan Rožanc se je v svojem eseju *Narod* dotaknil te slovenske travme in njen razlog iskal v premoči posameznikov iz narodov, prežetih s protestantsko filozofijo, etiko ... »To je bila doba (protestantizem, op. p.), v kateri je vladala maksima, da ni več milosti božje in da si lahko človek samo v potu svojega obraza prisluži ne samo kruh, temveč tudi zveličanje; stanje človeka, ki je terjalo pogum in vztrajnost, delavnost in individualizem, smisel za osvajanje in napredovanje ... to so tiste sile, zaradi katerih so danes Američani, ki nikdar niso bili okuženi s katolicizmom

⁴⁰ Veslači so na OI v Barceloni leta 1992 osvojili dve bronasti medalji, na OI v Lillehammerju so tri bronasta odličja osvojili alpski smučarji in smučarke.

⁴¹ Srebrni medalji atletinje Brigitte Bukovec in veslača Andraža Vehovarja na OI v Atlanti leta 1996.

⁴² Zlati medalji veslačev Iztoka Čopa in Luke Špika ter strelca Rajmonda Debevca na OI v Atlanti leta 2000.

in francoskim socializmom, še vedno individualno najrazvitejše in najučinkovitejše ljudstvo. In zaradi katerih so še danes najuspešnejši športniki, se pravi zmagovalci, skoraj praviloma protestanti« (Rožanc, 1981:31).

Edini pravi šampion v zgodovini sodobnega slovenskega vrhunskega športa v individualnih panogah je (bil) Primož Peterka. Dvakratni zmagovalec svetovnega pokala v za Slovence »svetem« športu,⁴³ ki je odločilne boje bil v mitski Planici, je postal največji nacionalni junak. Kako si lahko razložimo njegovo suverenost in popolnost v športu, kjer že najmanjša napaka in le trenutek nezbranosti povzročita poraz? Primož Peterka je v času svoje najhujše krize dejal: »Tokrat, ko sem bil najboljši na svetu in nepremagljiv, nisem vedel, zakaj je tako. Zdaj, ko me v Planici premaga že vsak, ki ima smučī, spet ne vem, kaj je narobe.« Vzrok za novo športno evforijo, kot bi rekel Marjan Rožanc, s katolicizmom in kolektivizmom okuženih Slovencev, ki smo končno dobili »rojenega zmagovalca«, je bil v dejstvu, da je sedemnajstletni fant v vrhunski šport stopil nenadoma in povsem neobremenjeno. Šampion je postal zaradi neizkušenosti, zaradi neobčutenja bremena pričakovanj in zahtev javnosti, zaradi neobčutenja veličine svojih dosežkov. S svojimi dosežki je nehote vstopil v mitski svet slovenske nacionalne identitete. Postal je objekt, last naroda. Idealizacija junaka, ki je premagoval nasprotnike iz vrst narodov, do katerih imamo Slovenci socialno-zgodovinske relacije, je bila prekinjena s strani junaka samega. S povsem »normalnimi« vedenjskimi odkloni za najstnika, ki se je čez noč znašel v svetu velikih,⁴⁴ je povzročil ogorčenje javnosti, ki ga v takšnih razsežnostih ni bil deležen še noben slovenski športnik. Slovenci smo v svojih očeh pošteni, urejeni, čisti, marljivi, tudi našim junakom pripišemo željene lastnosti. Ker se junak ni obnašal skladno s predstavami nacije o svojem heroju, ga je večina zavrgla in izbrisala iz zgodovinskega spomina. Diskvalifikacija slovenskega športnega junaka je šla celo tako daleč, da ga je športni direktor za smučarske skoke Smučarske zveze Slovenije zaradi neprimerne zunanje izgleda leta 2000 izključil iz reprezentance. Tudi tu lahko zasledimo popolnoma pragmatično naravo slovenskega nacionalističnega diskurza, ki se je pokazala še enkrat ob ponovnem »vstajenju« Primoža Peterke, najprej ob osvojitvi ekipne olimpijske

⁴³ Pri smučarskih skokih navijaško geslo »Kdor ne skače, ni Sloven'c« dobi celo smiselno konotacijo.

⁴⁴ Primož Peterka je slovensko javnost osupnil s prometnimi nesrečami in govoricami o z alkoholom podprtemu veseljačenju ...

medalje na olimpijskih igrah v Salt Lake Cityju, nato pa še v sezoni 2002/2003, ko je ponovno postal »naš Primož«. Primož Peterka je bil edini individualni športnik v samostojni državi, ki je med Slovenci povzročil navdušenje nacionalnih razsežnosti.

4.3.2. REDEFINIRANJE POMENA NOGOMETA

Glavna značilnost razvoja športa v obdobju samostojne države je oživitev kolektivnih športov. Igra skupine proti skupini nedvomno poraja močnejše identifikacijske učinke, še posebej, če govorimo o tekmovanju skupine, »opremljene« s svojimi nacionalnimi simboli proti skupini, ki na nek način zastopa drugo nacijo. Matjaž Pikalo v svoji knjigi *Evropa 2000 – igrivo bojišče narodov* razmišlja, da se v sodobni globalni družbi glavne bitke med civiliziranimi narodi v Evropi vodijo na nogometnem igrišču, kjer se merijo moči modernih bojnikov in za katere trepeta svet, dokler na igrivem vojskovališču Evrope nekdo le-tega ne zapusti z dvignjeno ali s sklonjeno glavo. Na to bojišče smo Slovenci s samostojnim vstopom v mednarodne športne organizacije prvič stopili šele po osamosvojitvi. Prav v obračunih nacij preko selekcij v kolektivnih športih se dandanes v največji meri konstruira nacionalna mitologija, socialno-zgodovinske relacije med narodi privihrajo na plano iz zaprašenega zgodovinskega spomina. Če slovenske ekipe tekmujejo z ekipami narodov, s katerimi si delimo zgodovinsko izkušnjo, je naboj povsem drugačen kot na tekmah z državami, s katerimi se naši interesi križajo le na športnem polju.⁴⁵

Slovenske reprezentance v vseh mogočih kolektivnih športih so se potegovala za nastop na evropskih in svetovnih prvenstvih ter olimpijskih igrah. Najuspešnejša slovenska ekipa, če se omejimo zgolj na športne panoge z najmočnejšim kolektivnim apelom in identifikacijskimi učinki, so bili v prvem obdobju košarkarji, ki pa so na evropskih prvenstvih vedno ostali brez odmevnega dosežka, ki bi bil lahko Slovencem v ponos.

⁴⁵ Primerov prenašanja čustev in strasti med narodi, ki imajo negativno medsebojno socialno-zgodovinsko izkušnjo na športno področje, je v svetu veliko: Argentina : Anglija, ZSSR : ZDA, Nemčija : Anglija, Hrvaška : Jugoslavija ...

Prva slovenska ekipa, ki se je uspela uvrstiti na olimpijske igre, je bila moška rokometna reprezentanca.⁴⁶

Najzanimivejši in najusodnejši pojav za oblikovanje nove, sodobne slovenske nacionalne identitete v sferi tako imenovane kulture prostega časa, če ne tudi širše, pa je »slovenska nogometna pravljica«. Nogomet kot svetovni šport številka ena in glavni katalizator identitet vsaj v športu, je bil po zaslugi slovenskega nacionalističnega diskurza iz obdobja druge Jugoslavije v slovenskem prostoru razvrednoten. Že ko sem opisoval takratno redefiniranje pomena nogometa v slovenski družbi, sem omenil nikoli razrešen in tudi ne docela pozabljen paradoks: nogomet naj bi bil neumen šport kulturno zaostalih narodov, a vendar pri najrazvitejših evropskih nacijah predstavlja najpomembnejše področje kolektivne afirmacije in je prerasel pomen zgolj najpopularnejšega športa. Nenadejani uspehi slovenske nogometne reprezentance, ki se je uvrstila na EURO 2000, nato pa še na svetovno prvenstvo leta 2002, so v Sloveniji povzročili evforičen izbruh nogometnega fanatizma. Peter Stankovič v svoji publikaciji *Sport and nationalism - The shifting meanings of soccer in Slovenia* ugotavlja, da je prav to nogometno navdušenje dokaz, da se nacionalistični diskurz lahko, ne glede na njegovo neskončno pragmatičnost, legitimizira le skozi pomembne simbolne žariščne točke, ki doživljajo tudi veliko mednarodno priznanje (Stankovič, 2002:69). Nogomet je v slovenskem prostoru ne le pridobil nazaj staro slavo, ampak je postal nacionalni šport številka ena. Ta mogočna enklava s področja prostega časa, znotraj katere je možno in dovoljeno na nek kontroliran način opustiti zadržanost čustev in strasti (povzeto po Elias, Dunning v Stankovič, 2002:66), je postala glavna kovnica slovenske nacionalne identitete. Romanje 10.000 Slovencev v Amsterdam na evropsko prvenstvo, evforija po pomembnih tekmah na ulicah, letališču, po gostinskih lokalih, rekordne gledanosti TV prenosov ... kljub temu, da so glavni tvorci nogometnega preporoda v Sloveniji prav tisti, proti katerim je bil usmerjen slovenski negativni nacionalizem v obdobju razvrednotenja nogometa. Več kot polovica igralcev v slovenski nogometni reprezentanci po svojem poreklu sodi v drugo generacijo imigrantov, kar je posledica

⁴⁶ Slovenska rokometna reprezentanca se je uvrstila na olimpijske igre v Sydneyu leta 2000.

slovenskega odmika od nogometa, le malo mladih Slovencev s športnimi ambicijami se je pred desetimi ali dvajsetimi leti usmerilo v nogomet.

Kljub temu so nekdanji osovraženi »južnjaki« postali nacionalni junaki mitskih razsežnosti. Kako to pojasniti? Slovenija z osamosvojitvijo ni več potrebovala nacionalističnega diskurza, zgrajenega na odmiku od Jugoslovanov. Čeprav so bili imigranti in potomci imigrantov še vedno prisotni v slovenski družbi, je s kulminacijo nacionalizma ob osamosvojitvi in simboličnim izrazom lojalnosti novi državi s strani imigrantov, ki so postali državljani Slovenije, prišlo do tekmovanja dveh že omenjenih totalitet sodobnih nacionalnih držav – naroda in republike. Razpetost med postkomunizmom in postmodernizmom, izzivi globalizacije z integracijskimi procesi, ki jih ta prinaša, surov liberalni kapitalizem, kriza iskanja novih identitet v postmodernejši družbi, kompleks majhnosti in nerazvitosti, so postale nove realitete, ki so silile h konstrukciji neke nove oblike osnovne pripadnosti in identifikacije, ki se je po mojem mnenju vse bolj začela naslanjati na koncept državljanstva. Če na prvi pogled nacionalistična, ekskluzivistična navijaška »bojna« vzklika »Kdor ne skače, ni Slovenec« in »Mi Slovenci!« pogledamo s pravkar opisanega vidika, ne zvenita več tako smešno in protislovno, kot če ju razumemo v sklopu *Blut und Boden* ideologije.

Nogomet smo redefinirali in ustoličili na vrh identifikacijskih sredstev zato, ker se hočemo prek največjih, najbolj vznemirljivih, univerzalnih dogodkov postmoderne dobe identificirati tudi navzven v »velikem« svetu. Nogomet vidim kot najprimernejši medij tako imenovanega afirmativnega nacionalizma, težnje naroda, skupnosti, države, po uveljavitvi navzven. Tako se najučinkoviteje »zdravi« naš kompleks majhnosti. Nogometni boji z narodi in državami, s katerimi imamo socialno-zgodovinske izkušnje, so dobili mitske razsežnosti. Slovito tekmo evropskega prvenstva leta 2000 med Slovenijo in Zvezno republiko Jugoslavijo, ki se je končala z razburljivih 3 : 3, si je ogledalo rekordno število televizijskih gledalcev v Sloveniji.⁴⁷ Enako velja za zmago slovenske reprezentance proti italijanski, na prijateljski tekmi septembra lani v mitskem kraju bolečega slovenskega zgodovinskega spomina – Trstu. Tekma je minila v

⁴⁷ Tekmo med Slovenijo in Jugoslavijo si je ogledalo 1 041 780 ljudi, kar je 58,2 % vseh televizijskih gledalcev v Sloveniji oziroma 89,1 % gledalcev, ki so v času tekme gledali televizijo – tako imenovani *audience share* (Bergant v Plešec in Doupona, 2002:59).

znamenju številnih incidentov navijačev in parol ter transparentov »Trst je naš«, »Mi Slovenci«, po njej pa se je vsul plaz pritožb in negodovanja javnosti, ker slovenska nacionalna televizija ni uspela zagotoviti prenosa tega pomembnega dogodka.

Slovenski nogometni »bum« pa ima tudi notranjo integracijsko vlogo, lahko služi kot pozitiven zgled razvoja celotne slovenske družbe, je torej neke vrste vizija k drugačni obliki slovenstva; odprtost in tolerantnost, skupinska identifikacija na osnovi simbioze republikanskih vrednot oziroma državljanstva in pozitivnega nacionalizma.

Peter Stankovič pa opozarja, da »etnični hibrid« slovenske nogometne reprezentance na maloprej opisan način dojemajo le tisti, ki nikoli niso imeli predsodkov do imigrantov.⁴⁸ Omenjeni avtor ugotavlja, da je nogometna evforija sicer povzročila nekakšno omehčanje močno razširjenih predsodkov do imigrantov med slovensko večino, takoj nato pa opozori na zanimive nianse pri medijski reprodukciji slovenskega nogometnega uspeha. Najbolj se poudarja, da je glavni vzrok uspeha slovenske reprezentance »trdo delo«, s katerim so igralci nadomestili tehnične pomanjkljivosti, nihče ne poudarja denimo »južnjaške kreativnosti«. Za enega temeljev poudarjanja razlik med Slovenci in ostalimi narodi bivše Jugoslavije je bil pred tridesetimi leti postavljen prav pojem »trdega dela«. Stankovič v tem vidi ohranitev konsistentnosti slovenskega nacionalističnega diskurza, kljub soočenju s tako motečimi dejstvi, kot je etnično hibridna sestava njegove tako opevane ekipe (Stankovič, 2002:72).

Zaenkrat je nogomet kljub »epskemu« sporu med glavnima junakoma »slovenske nogometne pravljice«, Zlatkom Zahovičem in Srečkom Katancem, še vedno na pohodu, ko govorimo o reprezentanci, seveda. Glede na to, da je nesluten uspeh slovenskega nogometa »hitro pokvarljivo blago«, saj temeljev za ta uspeh preprosto ni,⁴⁹ bo zanimivo videti, koliko časa bo še ostal eden glavnih simbolov slovenske nacionalne identitete.

⁴⁸ Brez predsodkov do imigrantov naj bi bili predvsem izobraženi, mlajši ljudje iz urbanih okolij.

4.3.3. GLOBALIZACIJSKI VPLIVI IN VREDNOTENJE TER UPORABA ŠPORTA V OKVIRIH NACIONALNE IDENTIFIKACIJE V DANDANAŠNJI SLOVENIJI

Tudi ostali kolektivni športi, tako na klubski kot na reprezentančni ravni, so od osamosvojitve naprej v nenehnem vzponu. Kljub precej manjši moči kolektivnega apela za nacionalno identifikacijo je, zaradi majhnosti slovenskega medijskega prostora in polja množične kulture, skoraj vsaka mednarodna tekma v igrah z žogo postala »nacionalnega pomena«. Izpostavil bom ženski klubski roket. Rokometni klub Krim Eta Kotex je edina slovenska ekipa v športih z žogo, ki je osvojila naslov evropskega prvaka⁵⁰ ter s tem povzročila slovensko »mini« roketno evforijo in porajanje navijaških parol kot »Slovenija je na vrhu Evrope«. Kapitalski vložki in konkurenca v omenjeni športni panogi so pač primerni ekonomski moči in velikosti slovenskega gospodarstva ter možnostim delovanja v vrhunskem športu z dano infrastrukturo in človeškim kadrom. Ves slovenski vrhunski šport sloni na sponzorstvih in donacijah približno desetih velikih slovenskih podjetij,⁵¹ ki točnih zneskov, namenjenih promociji skozi šport in financiranja le-tega, ne posredujejo javnosti. Projekt »Krim na vrh Evrope« je nekakšen osebni konjiček predsednika uprave podjetja Mercator Zorana Jankoviča, ki je z letnim proračunom, po neuradnih podatkih znaša okrog milijon evrov, uspel zagotoviti dovolj kakovostnega igralskega in strokovnega kadra ter ostalih pogojev, da je Krim postal evropski prvak. Slovenska javnost je bila navdušena, ženski roket se je znašel na naslovnica časopisov in v udarnih terminih elektronskih medijev in postal predmet nacionalnega ponosa. Dr. Gregor Tomc z Inštituta za družbene vede pojasnjuje, da Slovenci v mednarodnem vrhunskem športu iščemo »niše«, kjer je konkurenca majhna, kapitalski vložek pa nizek in si torej lahko privoščimo enakovredno tekmovanje z ostalimi državami Evrope (POP TV, Športna scena, 15.04.2003). Zoran Jankovič dodaja: »Če vzamemo proračune roketnih

⁴⁹ V slovenskem nogometnem prostoru ni kakovostne domače lige, delo v klubih ni organizirano na ravni razvitih nogometnih držav, število nadarjenih igralcev je majhno, infrastruktura je katastrofalna.

⁵⁰ Rokometašice Krime so osvojile naslov evropskih klubskih prvakinj dvakrat: v sezoni 2000/2001 in v sezoni 2002/2003.

⁵¹ Poleg teh podjetij, ki so prisotna v skoraj vseh športnih panogah, ne smemo pozabiti na 0.27 % BDP, ki ga za financiranje športa nameni država, vendar državni denar, ki ga dobi določen klub, niti najmanj ne zadošča kritju stroškov mednarodnih tekmovanj.

klubov, ki hočejo biti prvaki Evrope in jih primerjamo s košarkarskimi z isto ambicijo, ugotovimo, da slednji potrebujejo še eno ničlo zraven (desetkrat več denarja, op. p.), če hoče biti pa nogometni klub evropski prvak, moramo dodati dve ničli (stokrat večji proračun kot pri rokometnih klubih, op. p.) in tega denarja v Sloveniji garantirano ni in ga tudi ne bo!« (POP TV, Športna scena, 15.04.2003).

Slovenci smo torej redefinirali vrednost ženskega rokometna kot sredstva za simbolno skupinsko afirmacijo. Slovenija je na vrhu Evrope in pika. Na prvi finalni tekmi proti Valenciji se je v tem španskem mestu s 750.000 prebivalci za ogled obračuna domačih deklet s »Sloenkami« odločilo 600 gledalcev, 400 slovenskih navijačev na gostovanju v Španiji je bilo torej komajda v manjšini.

(vir: <http://buscador.recoletos.es/advice/marca/documento.jsp>, 26.05. 2003).

Na povratni finalni tekmi je bila dvorana na Kodeljevem polna do zadnjega kotička, 3500 gledalcem na prizorišču je treba dodati še 15.000 glavo množico, ki je tekmo spremljala na prostem preko velikega zaslona (vir: Dnevnik, 19.05.2003) in gledalce neposrednega televizijskega prenosa na drugem programu slovenske nacionalne televizije. Rokometni uspeh Krima je lep primer prevrednotenja pomena in vpliva določenega športa glede na uspešnost in s tem simbolno nacionalno identifikacijo.

Večje nacije imajo točno določeno hierarhijo rangiranja športov v družbi, glede na gospodarsko, politično, kulturno, socialno, promocijsko, identifikacijsko moč posamezne športne panoge v določeni družbi, Evropi in globaliziranem svetu. Slovenci zaradi že predstavljenih socialno-ekonomskih okoliščin v športu ne tekmujemo z najrazvitejšimi tam, kjer bi radi, ampak tam, kjer lahko. Ta zagata, ki smo jo hitro rešili s splošnim konsenzom o veliki pomembnosti športa, v katerem smo uspešni, spet kaže na pragmatičnost pri gradnji nacionalne identitete, ki pograbi vse tista področja, kjer smo superiorni in jih razglasi za »sveta« in pomembna. Pa četudi se je v primeru rokometnega kluba Krim vse skupaj začelo s popoldanskim konjičkom enega od najvplivnejših menedžerjev v slovenskem gospodarstvu.

Podoben primer v individualnih športih je veslanje. Športna panoga z izjemno tradicijo je v današnji globalni »družbi spektakla« marginalizirana zaradi njene dolgočasnosti in neuporabnosti za danes nujno dramatično medijsko reprezentacijo, in zaradi

uničujočega amaterizma v Mednarodni veslaški zvezi, ki se kot pijanec plota drži togih pravil, ki ohranjajo dolgočasnost veslaških regat za širše množice gledalcev. Toda v Sloveniji so veslači osvojili prve olimpijske medalje za samostojno Slovenijo,⁵² na svetovnih prvenstvih in olimpijskih igrah so vedno favoriti za medalje, kar je redkost v slovenskem športu in nenazadnje, eden največjih slovenskih športnih herojev prihaja iz veslaških vrst – naš športnik z največ trofejami Iztok Čop⁵³ ima vse željene lastnosti pravega slovenskega mitskega junaka: marljivost, skromnost, poštenost, urejenost. Zaradi vsega naštetega je veslanje v Sloveniji precej bolj cenjena in priljubljena športna panoga kot drugje po svetu. V podkrepitev naj navedem primer s svetovnega prvenstva v veslanju, ki je bilo lani v Seville. Dogodek sem kot novinar spremljal na prizorišču. V Sloveniji je bilo veslanje v tednu dni, kolikor je trajalo prvenstvo, najpomembnejši športni dogodek. Ker sem opazil, da med Španci niti v medijih niti med ljubitelji športa ni bilo nobenega zanimanja za omenjeno prvenstvo, sem na ulicah Seville opravil televizijsko anketo, v kateri sem meščane spraševal, če vedo, kateri velik športni dogodek se prav zdaj dogaja v njihovem mestu. Manj kot tretjina jih je vedela, da na reki Guadalquivir, ki tričetrtilijonsko Seville dobesedno seka na polovico, poteka svetovno prvenstvo v veslanju.

Pri naslednji pomembni slovenski posebnosti za oblikovanje nacionalne identitete skozi šport se vračam h kolektivnim športom. Slovenska specifičnost, ki izvira iz majhnosti populacije in s tem medijskega prostora ter polja množične kulture, je tudi splošna identifikacija na državni ravni z določenimi klubi, ki uspešno nastopajo v Evropi.⁵⁴ Pri večjih narodih se z določenimi klubi identificirata le mesto, regija in le v izjemnih primerih nacija. Navijač londonskega Arsenalu ne bo nikoli držal pesti za Manchester United v finalu lige prvakov, prej bo navijal za neangleške tekmece, podobno je v Španiji, Nemčiji, Franciji, celo na Hrvaškem.⁵⁵

⁵² OI Barcelona '92 – bronasti medalji veslaških posadk dvojec brez krmarja in četverec brez krmarja.

⁵³ Iztok Čop ima devet medalj z olimpijskih iger in svetovnih prvenstev (www.iztokcop.com, 28.05.2003).

⁵⁴ Krim Eta Kotex – ženski rokomet, Celje Pivovarna Laško, Mobitel Prule 67 – moški rokomet, Union Olimpija, Krka Telekom – košarka, Maribor Pivovarna Laško – nogomet (ob uvrstitvi v ligo prvakov).

⁵⁵ Predvsem nogometni navijači zagrebškega Dinama – Bad Blue Boys in splitskega Hajduka – Torcida so »smrtni« sovražniki, ta dva kluba sta tudi identifikacijska simbola za »center« in »provinco«, precej bolj kot pri nas Olimpija in Maribor.

Globalizacija in integracijski procesi so tudi v športu povzročili pretok delovne sile, ki se je najbolj sprostil ob uvedbi tako imenovanega Bosmanovega pravila. Gre za uveljavitev Rimske pogodbe in njenih določil o prostem pretoku delavcev v evropski skupnosti⁵⁶ na področju športa, ki se je začela leta 1995 z odločitvijo evropskega sodišča v korist nogometaša Jeana-Marca Bosmana, ki se je želel preseliti iz belgijskega v francoski klub.

(vir: [www.http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l35001.htm](http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l35001.htm), 26.05.2003)

Kasneje se je Bosmanovo pravilo razširilo tudi izven evropske skupnosti in nakupi tujih igralcev so postali nekaj vsakdanjega. Tako imamo v vseh najboljših slovenskih ekipah veliko tujih igralcev, ki so praviloma boljši od domačih. Nekaterim država tako rekoč podari tudi državljanstvo in jim s tem omogoči tudi nastopanje v slovenski reprezentanci. Takih primerov je v Sloveniji veliko: hokejist Stan Reddick, košarkarji Ivica Jurkovič, Mario Kraljevič, Arriel McDonald, rokometaš Tettey Banfro ... Tuje igralke in igralci so v večini pri klubih, ki najbolje tekmujejo v evropskih ligah, Krimu Eti Kotexu in Unionu Olimpiji. Pri ljubljanskih košarkarjih športni novinarji težko najdejo igralca, ki bi lahko dal izjavo v slovenščini. In vendar s tribun odmeva »Slovenija, Slovenija« in »Kdor ne skače, ni Sloven'c«. Identifikacija in izgradnja nacionalne identitete očitno skozi šport lahko potekata tudi brez nacionalnih simbolov in brez Slovencev v gladiatorski areni, torej zgolj na osnovi poistovetenja z »našim« klubom.

⁵⁶ O prostem pretoku delavcev na področju športa govorijo člani 48, 85 in 86 omenjene Rimske pogodbe (vir: [www.http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l35001.htm](http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l35001.htm), 26.05.2003).

5. ZAKLJUČEK

Mislim, da je po napisanem pritrديلen odgovor o tesni medsebojni povezanosti dveh iracionalnih družbenih pojavov, športa in nacionalne identitete, na dlani. Z opredelitvijo izvora in opisom zgodovinskega razvoja nacionalne identitete in športa med Slovenci sem dobil temelje za proučevanje specifičnih vplivov nacionalne identitete na šport, pa tudi športa na nacionalno identiteto v različnih socialno-zgodovinskih okoliščinah razvoja slovenske družbe. Ker o športu med Slovenci lahko govorimo šele od konca devetnajstega oziroma od začetka dvajsetega stoletja naprej, s krepitvijo meščanstva in reformacijo družbenega življenja, slovenska narodna zavest in identiteta pa sta se pred tem vzpostavljali predvsem na temelju jezika in literature, sem za prvi močan vpliv slovenske nacionalne identitete na šport opredelil fenomen sokolstva kot oblike odmika takratnega nacionalističnega diskurza od germanskega centralizma v avstro-ogrski monarhiji in simbolne identifikacije s slovanskimi narodi. V obdobju druge Jugoslavije sem izpostavil razvrednotenje nogometa in vzpon zimskih športov. Izjemen vpliv takratnih potreb slovenske nacionalne identitete po odmiku od »Balkana« in po identifikaciji z razvito Evropo je pustil skorajda neverjetne posledice v razvoju sodobnega slovenskega športa. In končno - šport v samostojni državi in njegov, po mojem mnenju, celo največji pomen pri zadovoljevanju težnje in potrebe skupnosti, naroda, države po uveljavitvi navzven, po afirmaciji med drugimi narodi in državami. Slovenski vrhunski šport v mednarodnem merilu je torej ključna simbolna oblika tako imenovanega afirmativnega nacionalizma.

Redefiniranje vrednotenja nogometa kot najpopularnejšega športa v svetu in zdaj tudi v Sloveniji (vsaj kar se tiče reprezentance) je primer vpliva športa oziroma športnih uspehov na konstrukcijo nacionalne identitete, po drugi strani pa gre razlog za popoln zasuk, iz »neumnega športa« v nogometno evforijo, iskati v novih potrebah identifikacije in diferenciacije kot temeljnih mehanizmov konstruiranja skupinske identitete.

Čeprav je jasno, da se nacionalistični diskurz, glede na trenutne težnje po odmikih in istovetenju, obnaša povsem pragmatično, je v slovenski nacionalni identiteti vseeno

moč opaziti mitske elemente iz vseh zgodovinskih obdobj konstrukcije slovenstva, ki se skozi čas kumulativno nalagajo v nacionalni spomin in se izražajo tudi dandanes v značilnostih, dojemanju, vrednotenju in reprezentaciji sodobnega slovenskega vrhunškega športa.

Zaradi odsotnosti lastne, suverene politične elite v vsej slovenski zgodovini, vse do osamosvojitve, so se težnje slovenskega nacionalizma izražale izključno na simbolni ravni, zato so ta simbolna področja za Slovence postala pomembnejša kot za nacije z dolgo zgodovino svojih vladarjev. Zdaj, ko je Slovenija samostojna država, nas globalizacija, postkomunizem in postmodernizem s premikom identifikacijskega težišča v sfero prostega časa oziroma množične kulture, zopet silijo v doseganje notranjih integracijskih učinkov in zunanjih afirmacijskih dosežkov na specifičen, najbolj množičen način, ki ga tokrat diktira postmoderna družba spektakla. Noben politik države z dvema milijonoma prebivalcev se ne more niti približati učinku preboja predstavnikov nacije na največje spektakle popularne kulture planetarnih razsežnosti.

In če spregovorim še o tekmovanju dveh nepopolnih totalitet v sodobnih nacionalnih državah, republikanstvu in nacionalizmu, ter ga povežem z dandanašnjim slovenskim vrhunskim športom, ugotovim, da slednji krepi integracijo na osnovi državljanstva in v nobenem pogledu ne služi več simboličnemu in praktičnemu izključevanju katerih koli manjšin v slovenski družbi; mogoče zato, ker je slovenski nacionalistični diskurz po kulminaciji s pridobitvijo nacionalne države izgubil svojo ostrino in namen.

Uporaba slovenskega vrhunškega športa v namene potrjevanja še ene skupne značilnosti vseh nacionalnih identitet – težnje po dokazovanju narodove (državne) superiornosti, včasih porodi naravnost smešne odklone od splošne hierarhije rangiranja športov v družbi. Povzdigovanje športnih panog, ki v svetu niso med najbolj razvitimi, priznanimi, konkurenčnimi in popularnimi, je seveda dobrodošlo za nacionalni ponos in krepitev identitete, hkrati pa je lahko usodno za nadaljnji načrten razvoj slovenskega vrhunškega športa po jasno začrtanih kriterijih in ciljnih, ki jih tranzicijska športna politika v dvanajstih letih samostojne države še ni jasno opredelila. Le s poudarkom na omogočanju razvoja tistih športnih panog, ki so tudi v svetu najbolj priznane, bo slovenski šport tudi v družbi spektakla ostal pomembno simbolno identifikacijsko polje.

6. VIRI IN LITERATURA

1. Bergant Evgen , Cerar Miro (1996): *Od Aten do Atlante, 100 let olimpijskih iger*, Slovenska olimpijska akademija, Ljubljana.
2. Caillois, Roger (1965): *Igre i ljudi*, Nolit, Beograd.
3. Cashmore, Ellis (1990): *Making sense of sport*, Routledge, London and New York.
4. Debeljak, Aleš (2002): *Lanski sneg, eseji o kulturi in tranziciji*, Dialogi, Aristej, Maribor.
5. Dekleva, Jože (2002): *V službi smučanja*, Tovo Trade, Maribor.
6. Giulianotti Richard, Bonney Norman, Hepworth Mike (1994): *Football, Violence and Social Identity*, Routledge, London and New York.
7. Guček, Svetozar (1989): *Slovenija, zibelka smučanja v srednji Evropi*, Kmečki glas, Ljubljana.
8. Huizinga, Johan (1992): *Homo ludens*, Naprijed, Zagreb.
9. Južnič, Stane (1993): *Identiteta, Fakulteta za družbene vede – Teorija in praksa*, Ljubljana.
10. Kernel, Davor (1999): *Slovenska narodna zavest od Zedinjene do samostojne Slovenije*, Lipa Pivka.
11. Kovačič, Gorazd (2000): »Etničnost in nacionalnost v procesih globalizacije«, revija 2000, številka 127/128, str. 190 – 204.
12. Kovačič Peršin, Peter (2000): »Zorenje slovenske narodne zavesti in identitete«, revija 2000, številka 127/128, str. 26 – 48.
13. *Media, Culture & Society* (1996): »Editorial, David Rowe«, Volume 18, No 4, str. 523 – 526, sage, London.
14. Pikalo, Matjaž (2001): *Evropa 2000: igrivo bojišče narodov*, Študentska založba, Ljubljana.
15. Plesec Matjaž, Doupona Topič Mojca (2002): *Nogomet in družba – preporod nogometa v Sloveniji*, Zavod za šport Slovenije, Ljubljana.
16. *Poezije* (1965): DZS, Ljubljana.
17. Praprotnik, Tadej (1999): »Nacionalna identiteta ni zapisana v genih, ampak v diskurzu«, Časopis za kritiko znanosti, Letnik 27, številka 197, str. 151 – 174.
18. Rožanc, Marjan (1981): *Iz krvi in mesa*, Mladinska knjiga, Ljubljana.

19. Rožanc, Marjan (1994): *Demon Marjana Rožanca*, Mihelač, Ljubljana.
20. Simon, Robert L. (1991): *Fair Play: Sports, Values and Society*, Westview, Boulder & Summertown.
21. Slovar slovenskega knjižnega jezika (1991): DZS, Ljubljana.
22. Stankovič, Peter (2002): »Sport and Nationalism – The Shifting Meanings of Soccer in Slovenia«, *Bal canis.*, letnik 2, številka 04, str. 66 – 73.
23. Šabec, Ksenija (2002): *Institucija umetnosti in kulturna identiteta naroda v postkomunizmu*, magistrsko delo, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
24. Šugman, Rajko (1997): *Zgodovina svetovnega in slovenskega športa*, Fakulteta za šport, Ljubljana.
25. Šugman, Rajko (1998): *Slovenski šport v mednarodnem prostoru po letu 1991*, Fakulteta za šport, Ljubljana.
26. Tomlinson, Alan (1996): »Olympic spectacle: opening ceremonies and some paradoxes of globalization«, *Media, Culture & Society*, Vol. 18, No 4, str. 583 – 602, sage, London.
27. Toš Niko, Bernik Ivan (2002): *Demokracija v Sloveniji – prvo desetletje*, Fakulteta za družbene vede, IDV – CJMMK, Ljubljana.
28. Tudor, Andrew (1992): »Them and Us: Story and Stereotype in TV World Cup Coverage«, *European Journal of Communication* Volume 7, No 3, Sage, London.
29. Velikonja, Mitja (1995): »Razsežja slovenske mitološke samopredstave«, *Teorija in praksa*, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, letnik 32, številka 11 – 12, str. 938 – 947.
30. Whannel, Garry (1992): *Fields in Vision: Television Sports and Cultural Transformation*, Routledge, London and New York.
31. *Zgodovina Slovencev* (1979): Cankarjeva založba, Ljubljana